

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กลุ่มทักษะภาษาไทยนับว่าเป็นกลุ่มประสบการณ์ที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร และใช้ในการแสวงหาความรู้ในสรรพวิชาสาขาต่าง ๆ ครูผู้สอนจึงควรสนใจค้นหาวิธีการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับคนไทย ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า สามารถใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง และเหมาะสมตั้งแต่เยาว์วัย อันเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนาภาษาไทย และพัฒนาความรู้ความสามารถในสรรพวิชาสาขาต่าง ๆ ของผู้เรียน อันจะส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้มีความก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ผู้วิจัยได้นำหลักพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้กระบวนการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักพุทธสูตร ตามวิธีของ สุนน อมรวิวัฒน์ และได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยเพื่อสนับสนุนการศึกษาในครั้งนี้คือ ความรู้เกี่ยวกับภาษา การเรียนการสอนภาษาไทยในปัจจุบัน หลักการสอนและวิธีสอนตามแนวพุทธวิธี การนำวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีไปใช้ในการเรียนการสอน หลักของพุทธสูตร กระบวนการเรียนการสอนตามหลักพุทธสูตร และคุณประโยชน์ของการเรียนการสอนตามหลักพุทธสูตรดังนี้

ความหมายของภาษาและลักษณะธรรมชาติของภาษา

คำว่า "ภาษา" มาจากคำ "ภาษา" ในภาษาสันสกฤต และคำ "ภาส" ในภาษาบาลี แปลว่า พูด กล่าว บอก (อนันต์ อ่วมศาสตร์ และ เนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์ 2519:1) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525:608) ให้ความหมายว่า "ภาษา คือ เสียง หรือกิริยาอาการที่ทำความเข้าใจกันได้" ส่วนความหมายในทางนิรุกติศาสตร์ "ภาษา คือ วิธีที่มนุษย์แสดงความรู้สึก เพื่อให้ผู้ที่ตนต้องการให้รู้ได้รู้ จะเป็นเพราะต้องการบอกความในใจที่นึกไว้ หรือเพื่อระบายความในใจที่อัดอั้นอยู่ให้ปรากฏออกมาภายนอกโดยใช้เสียงพูดที่มีความหมายตามที่ได้ตกลงรับรู้กัน ซึ่งมีผู้ได้ยินรับรู้และเข้าใจ" (พระยาอนุমানราชธนะ 2499:23) และในอีกความหมายหนึ่งเชื่อว่า "ภาษา เป็นการแสดงออกของมนุษย์ ซึ่งสามารถจะแสดงออกเพื่อการเข้าใจกันหรือใช้ประโยชน์กันได้ในชีวิตประจำวัน สามารถแสดงออกได้อย่างประณีต บรรจง เต็มไปด้วย

013079

ความละเอียดอ่อนมีจินตนาการ มีการสร้างสรรค์ในการแสดงออกนั้น" (มหาวิทยาลัยสุโขทัย
 ธรรมาธิราช 2525:123)

จากที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปความหมายของภาษาได้ว่า ภาษาก็คือ วิธีการที่มนุษย์แสดง
 ออกโดยใช้คำพูด หรือกิริยาอาการตามความคิด จินตนาการ และสร้างสรรค์ เพื่อสื่อความหมาย
 ให้เกิดความเข้าใจกันนั่นเอง

ลักษณะธรรมชาติของภาษา

ภาษาทุกภาษาย่อมมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง มีคุณค่าของความเป็นภาษาเท่าเทียมกัน
 จะถือว่าภาษาหนึ่งดีกว่าอีกภาษาหนึ่งไม่ได้ ทั้งนี้เพราะว่า คนเราใช้ภาษาเพื่อความเข้าใจกัน
 ระหว่างผู้พูดกับผู้ฟังเป็นสำคัญ ถ้าผู้พูดและผู้ฟังสามารถเข้าใจกันได้ก็ถือว่า ภาษานั้นมีความเป็น
 ภาษาย่างสมบูรณ์แล้ว จึงนับได้ว่า ภาษาทุกภาษาย่อมมีลักษณะธรรมชาติของตนเอง ซึ่งอาจจะ
 เหมือนหรืออาจจะไม่เหมือนกับลักษณะของอีกภาษาหนึ่งก็ได้ นักภาษาศาสตร์เชื่อว่า ลักษณะ
 ธรรมชาติของภาษาทุกภาษาจะมีลักษณะสำคัญโดยทั่วไปคล้ายคลึงกันดังนี้

1. ภาษาคือเสียงพูด นักภาษาศาสตร์สมัยใหม่ถือว่า ภาษาที่นับว่าสมบูรณ์ที่สุดของ
 มนุษยชาติคือ ภาษาที่มนุษย์พูดเพื่อสื่อความคิด และแสดงความรู้สึนึกคิดของตนให้ผู้อื่นรู้ เพื่อให้มี
 การกระทำกิจกรรมร่วมกันได้ สัญลักษณ์หรือสัญญาณต่าง ๆ เป็นแต่เพียงเครื่องมือที่ช่วยทำความเข้าใจกัน
 ในบางโอกาสเท่านั้น ไม่สะดวกหรือมีความสมบูรณ์เหมือนเสียงพูดโดยตรง เพราะ
 สิ่งเหล่านี้จะถือว่าเป็นภาษาได้ จะต้องมีการกำหนดตกลงกันด้วยคำพูดเสียก่อน

2. ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อความหมาย มนุษย์ต้องใช้ภาษาพูดเพื่อสื่อความหมายกับ
 บุคคลอื่นอยู่ทุกวัน เราพูดเพื่อให้บุคคลอื่นเข้าใจความคิดของเรา ให้ทำตามความคิด ความต้อง
 การของเรา เช่น เพื่อบอกเรื่องราวต่าง ๆ เพื่อใ้ถามความรู้ และเพื่อจุดประสงค์อีกมากมาย
 จุดหมายสำคัญของการพูดก็คือ การสื่อสารถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดให้ผู้อื่นทราบ การที่จะทำให้ผู้
 อื่นเกิดความเข้าใจความรู้สึนึกคิดได้ก็อยู่ที่ภาษา ซึ่งเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความคิดระหว่าง
 ผู้พูดกับผู้ฟัง

3. ภาษาเกิดจากการเรียนรู้ เด็กจะเริ่มหัดพูดออกเสียง อ้อ ๆ ออ ๆ หม่า ๆ
 พ่อ แม่ ฯลฯ โดยวิธีการเรียนรู้จากพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูตลอดเวลา เมื่อเด็กอายุประมาณ 3 ขวบ
 เด็กปกติ จะสามารถพูดภาษาของตนเองได้ เช่น แสดงความต้องการของตนด้วยคำพูด รู้จัก

เพียงผู้เดียว รู้จักซักถามในสิ่งที่อยากรู้ ฯลฯ แต่คำพูดนั้นจะมีเสียงไม่ชัดเจน ใช้คำผิดความหมาย ผิดไวยากรณ์ไปบ้าง ซึ่งนักจิตวิทยาและนักภาษาศาสตร์ยืนยันว่า เด็กจะสามารถใช้ภาษาของตน ได้ดีเมื่ออายุประมาณ 6 ขวบ แล้วจะค่อย ๆ เรียนรู้ภาษาเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

4. ภาษาเป็นสัญลักษณ์ เสียงพูดเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดของภาษา ตามธรรมชาติคนเรามีอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียงเหมือน ๆ กัน และสามารถออกเสียงต่าง ๆ ได้มากมาย แต่ภาษาหนึ่ง ๆ จะเลือกเสียงมาใช้พูดตามความจำเป็นของตนเท่านั้น โดยกำหนดให้แต่ละเสียงเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งต่าง ๆ แทนกิริยาอาการ แทนประสบการณ์ ตลอดจนกิจกรรมของคนเราซึ่งสังคมเป็นผู้กำหนดความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ร่วมกัน เมื่อสังคมยอมรับเสียงใดแทนความหมายอะไรแล้ว เสียงนั้นก็มีความหมายเป็นอย่างนั้น สมาชิกในสังคมจะต้องยอมรับจนกว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือกำหนดเป็นอย่างอื่น ซึ่งสัญลักษณ์ที่ใช้ในภาษาไม่ได้เป็นลักษณะธรรมชาติ แต่เป็นเรื่องของสมาชิกในสังคมตกลงกำหนดกันขึ้น เพื่อใช้เป็นสื่อความหมายในสังคมของตน

5. ภาษาเป็นสมบัติของสังคมมนุษย์ สังคมมนุษย์สื่อความคิดกันด้วยสัญลักษณ์ที่แทนเสียงพูด และด้วยภาษานี้เองที่ทำให้สังคมมนุษย์แตกต่างไปจากสัตว์ ถ้าไม่มีภาษาสังคมมนุษย์คงไม่เจริญก้าวหน้ามาจนทุกวันนี้ การที่คนเราแบ่งงานกันทำ ถ่ายทอดความคิด ความรู้ให้แก่กันได้ก็เพราะภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสาร คนเราจึงต้องเรียนรู้ภาษาจากสังคมที่ตนอยู่ ในขณะเดียวกันสังคมก็เป็นสาเหตุทำให้ภาษาเปลี่ยนแปลงไปด้วยตามความเจริญหรือความเสื่อมของสังคม

6. ภาษาเป็นระบบ คือ มีระบบเสียง ระบบคำและระบบไวยากรณ์ เป็นเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะ องค์ประกอบทุก ๆ ส่วนของภาษานี้มีลักษณะเป็นระเบียบแบบแผน มีกฎเกณฑ์ที่สามารถวิเคราะห์และพิสูจน์ได้ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ นักภาษาศาสตร์ถึงแม้จะไม่เคยเรียนรู้ภาษานั้นมาก่อน แต่ก็สามารถวิเคราะห์โครงสร้างระบบเสียง ระบบคำ และระบบไวยากรณ์ของภาษานั้นได้ สามารถอธิบายได้ว่าภาษานั้น ๆ มีลักษณะอย่างไร มีหน่วยเสียงเท่าใด โครงสร้างของระบบเสียงเป็นอย่างไรบ้าง และแต่ละหน่วยคำทำหน้าที่อะไร ทั้งนี้ก็เพราะว่าภาษาทุกภาษาต่างก็มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน

7. ภาษาเป็นวัฒนธรรม ภาษามีลักษณะเช่นเดียวกับวัฒนธรรม คือ เป็นสมบัติของสังคมมนุษย์ ที่สร้างขึ้นมาจนเป็นที่ยอมรับของสังคม มีการสะสมถ่ายทอดสืบต่อกันมา มีการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยเหมาะสมกับกาลเทศะอยู่เสมอ เช่น ตัวอักษรไทยที่พ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ. 1826 ก็ได้มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา โดยมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไข

กันมาทุกยุคทุกสมัยจนถึงปัจจุบันนี้ จึงถือว่าภาษาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

8. ภาษาเป็นวิทยาศาสตร์ เพราะการศึกษาภาษาต้องอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ มาช่วยใ้การศึกษาภาษาถูกต้อง มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่น มีการวิเคราะห์ วิจัย ใช้เหตุผลพิสูจน์ ข้อมูล ทฤษฎีต่าง ๆ ตามลำดับชั้นวิธีการของวิทยาศาสตร์ คือ

ขั้นที่ 1 การสังเกต เริ่มจากการฟังเสียงในภาษานั้น ๆ เพื่อหาข้อมูลทางภาษา เช่น สังเกตการออกเสียงพูด หน่วยเสียง ระบบเสียง โครงสร้างทางไวยากรณ์ว่ามีเอกลักษณ์อย่างไร

ขั้นที่ 2 การรวบรวมข้อมูล เก็บตัวอย่างรวบรวมเสียงในภาษา นำมาวิเคราะห์ ฎลักษณะของเสียง โดยการถ่ายเทออกเป็นสัญลักษณ์สากล ตามหลักของสัทศาสตร์ สรีรวิทยา

ขั้นที่ 3 การวางกฎเกณฑ์ คือ การจัดหมวดหมู่ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ เพื่อ เป็นการเลือก แยกกลุ่มตามลักษณะ หรือคุณสมบัติ เช่น แยกกลุ่มเสียงพยัญชนะ ว่า กลุ่มนั้นมีเสียง ระเบิด กลุ่มนั้นมีเสียงนาสิก หรือเสียงเสียดแทรก เป็นต้น

ขั้นที่ 4 การกำหนดเป็นทฤษฎี เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้นั้น แล้ว ก็สรุปเป็นกฎเกณฑ์หรือตั้งเป็นทฤษฎีขึ้น

ขั้นที่ 5 การอธิบายลักษณะของภาษา ตามที่ได้วิเคราะห์ หรือวิจัยถูกต้องตาม ความจริงที่พบเห็นแล้วก็สามารถทำนายหรืออธิบายลักษณะของภาษานั้น ๆ ได้อย่างมีเหตุผล ซึ่ง วิชาที่ต้องใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้าช่วยนั้น เรียกว่า ภาษาศาสตร์ ถือว่าเป็นศาสตร์สาขา หนึ่งของวิทยาศาสตร์ จึงนับได้ว่าภาษาเป็นวิทยาศาสตร์

9. ภาษาย่อมมีโครงสร้างของตน โครงสร้างของภาษาก็คือ ส่วนประกอบต่าง ๆ ที่รวมกันเป็นภาษา ซึ่งได้แก่ หน่วยเสียง หน่วยคำ วลี และประโยค แต่ละหน่วยนี้จะมีโครงสร้าง ประจำทุกหน่วย เช่น โครงสร้างทางเสียง ได้แก่ ระบบเสียง สระ พยัญชนะ หรือวรรณยุกต์ โครงสร้างทางไวยากรณ์ ได้แก่ ระบบคำ วลี และประโยค ในแต่ละภาษาจะต้องมีโครงสร้าง คึงกล่าวมานี้เหมือนกัน จะต่างกันก็ตรงจำนวนมากน้อย และวิธีการสร้างคำซึ่งเป็นเอกลักษณ์ เฉพาะของแต่ละภาษา

10. ภาษาย่อมมีระดับ ภาษาเป็นสมบัติของสังคม และสังคมมีระดับต่างกันออกไปตาม เพศ วัย การศึกษา ภาษาที่ใช้ในสังคมจึงแตกต่างกันไปตามสภาพของสังคม เช่น ภาษาเด็ก ภาษาผู้ใหญ่ ภาษากฎหมาย ภาษาพระสงฆ์ ภาษาพระเจ้าแผ่นดิน และพระบรมวงศานุวงศ์

ภาษาตลาด ภาษาสแลง เป็นต้น โดยทั่วไปภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันนั้นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ

10.1 ภาษามาตรฐาน ได้แก่ ภาษาที่ใช้ในวงราชการ เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

10.2 ภาษาไม่ได้มาตรฐาน ได้แก่ ภาษาที่ยังไม่ยอมรับในวงราชการ นิยมใช้เป็นภาษาพูดมากกว่าภาษาเขียน

10.3 ภาษาคำก่ำมาตรฐาน ได้แก่ ภาษาที่มีลักษณะเป็นคำหยาบ คำตลาด คำสแลง

11. ภาษาย่อมมีการเปลี่ยนแปลง ภาษาเป็นสมบัติของสังคมมนุษย์ที่ใช้เป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกัน สภาพสังคมมนุษย์เปลี่ยนแปลงไป ภาษาที่ย่อมเปลี่ยนแปลงไปด้วย แต่การเปลี่ยนแปลงภาษา ต้องอาศัยเวลายาวนานพอที่จะสังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงได้ เช่น ถ้าเราศึกษาภาษาไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า มีความแตกต่างจากภาษาไทยที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้หลายประการทั้งทางด้านเสียง คำ ไวยากรณ์ และความหมาย ซึ่งแสดงว่าภาษามีการเปลี่ยนแปลง

12. ภาษาย่อมมีความหมาย ความหมายเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของภาษาอย่างหนึ่ง วิชาที่ว่าด้วยความหมาย (Semantics) เป็นส่วนหนึ่งของวิชาภาษาศาสตร์สาขาวรรณนา (Descriptive Linguistics) แต่นักภาษาศาสตร์ไม่สนใจศึกษาเรื่องของความหมายเท่าใดนัก เพราะความหมายเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อน มีหลายแง่หลายมุม ถ้าต้องการทราบความหมายของคำใดต้องอาศัยคำแวดล้อม (บริบท หรือ Context) และความนิยมเป็นหลัก ดังนั้น การศึกษาเรื่องภาษาจึงเพิ่งเล็งลักษณะของภาษามากกว่าเรื่องความหมาย แต่ในบางโอกาสที่ต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างระบบเสียงกับระบบไวยากรณ์แล้ว อาจต้องอาศัยความหมายของคำเข้ามาพิจารณาด้วย เพราะความหมายของคำจะปรากฏชัดเจนต่อเมื่อเข้าประโยคแล้ว ซึ่งจะช่วยให้การศึกษาโครงสร้างของภาษาได้ถูกต้องยิ่งขึ้น (อนันต์ อ่วมศาสตร์ และ เนาวรัตน์ อ่วมศาสตร์ 2519:4-11)

กระบวนการเรียนรู้ภาษา

การเริ่มพูดภาษาได้นับว่าเป็นเหตุการณ์สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งในชีวิตของแต่ละคน เพราะเป็นกุญแจเปิดทางไปสู่ความคิด ความงอกงามทางสติปัญญา ชีวิตทางสังคม การปรับตัว ความ

สามารถช่วยเหลือตัวเองและอื่น ๆ การพัฒนาภาษาเป็นพฤติกรรมเรียนรู้ (Learned Behavior) โดยจะเริ่มเมื่อร่างกายค่อยพัฒมาถึงขั้นหูได้ยินเสียงพูดของคนอื่น หรือเสียงตนเอง และเป็นสิ่งเร้าให้ทำเสียงตอบสนอง โดยพยายามฝึกและลองใช้วิธีจะทำเสียงต่าง ๆ ในช่องปาก จึงนับว่าเป็นการเริ่มเรียนภาษา ดังนั้นกระบวนการเรียนภาษาพูดจึงมีลำดับการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1. การเลียนแบบ (Imitation) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการเรียนภาษา เพราะเมื่อทารกได้ยินเสียงและเห็นบุคคลที่แวดล้อมอยู่ใช้ภาษาต่อตัวทารกนั้นเองด้วย จึงเป็นสิ่งเร้าให้เลียน ในระยะเล่นเลียน (Babbling Stage) ทารกได้ฝึกทำเสียงด้วยตนเองได้ เกิดความพอใจที่จะใช้เสียงเป็นเครื่องเล่น พัฒนาการก่อนนั้นจึงถึงขั้นเลียนเสียงคนอื่นที่แวดล้อม ซึ่งก้าวหน้ามาสู่การเลียนจนเหมือน และรู้ความหมายนั้นในที่สุด

2. การเอาอย่าง (Identification) ทารกมิได้เลียนแบบเฉพาะการออกเสียงเท่านั้น แต่ยังเลียนลักษณะนิสัยใจคอ ท่าที จากบุคคลที่เขาเลียนภาษา (Identification figures) ทารกที่มีแม่พิมพ์ที่เขาใกล้ชิดเพื่อฝึกหัดการเลียนแบบที่เขาพอใจ รู้จักสนิทสนมมาก จะเลียนภาษาได้เร็ว และมีกริยาวาจาเหมือนแม่พิมพ์

3. การเลียนแบบพฤติกรรมตอบสนองหลายอย่างพร้อมกันต่อสิ่งเร้าหลายตัว (Multiple Response Learning) พฤติกรรมตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นทำงานสัมพันธ์กันหลายส่วนพร้อมกัน ได้แก่ ส่วนสมองทำหน้าที่มองเห็น ได้ยิน สัมผัสความจำ จำได้ว่าแม่แบบนั้นทำริมฝีปากอย่างไร มีสีหน้าท่าที สายตา คิ้ว และสัมผัสสัตว์ทารก ทำไปด้วยอาการอย่างไร ทารกทำพฤติกรรมตอบด้วยอวัยวะต่าง ๆ สัมพันธ์กันเช่นเดียวกัน เช่น เมื่อพูดก็ยกมือ ขยับตัวเอาอย่างด้วย

4. การเรียนรู้ด้วยความสัมพันธ์ภาวะ (Associative Learning) ทารกเรียนรู้คำศัพท์และความหมายของคำ ระหว่างเสียงและสิ่งของ หรือ พฤติกรรมเป็นการรู้แบบหูถึงตา ทารกเรียนรู้คำว่า ตูกตาได้ทันทีในเมื่อแม่ยื่นตูกตาให้แล้วบอกว่า "นี่ตูกตา" ทารกสามารถรู้จักชื่อสัตว์ต่าง ๆ และลักษณะพิเศษของสัตว์นั้น ๆ ถ้าได้รับแจกตูกตารูปสัตว์ และได้รับคำบอกเล่าว่า สัตว์ที่มีรูปร่างเหมือนตูกตานั้นเขาเรียกชื่อมันว่าอย่างไร

5. การเรียนรู้แบบถามตอบ (Questioning-Answering) เด็กที่มีพัฒนาการทางกาย และใจมาด้วยดี ย่อมเกิดอารมณ์อยากรู้อยากเห็นในช่วงหนึ่ง เนื่องจากภาษาที่ทารกได้เรียนรู้ไปบ้างนั้น ไปจับกลุ่มอยู่ในแดนความรู้ คิด อย่างมีระเบียบ เมื่อความเข้าใจหน่วยหนึ่ง มีความใกล้เคียงกับความเข้าใจอีกอย่างหนึ่ง แต่ยังไม่เข้าใจถึงความเกี่ยวข้องถึงกันระหว่าง

ความเข้าใจสองหน่วยนั้น เขาจึงตั้งคำถามกับคนที่จะตอบได้ว่าทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เป็นต้น

6. การลองผิดลองถูก (Trial and Error) เมื่อนำกระบวนการเรียนรู้ที่กล่าวข้างต้นมาสู่ขั้นปฏิบัติ ทารกอาจปฏิบัติถูกบ้าง ผิดบ้างเป็นธรรมดา เพื่อให้การปฏิบัติดำเนินไปสู่ทางที่ถูก จึงมีกลวิธีเร้าใจ (Reinforcement) ด้วยการให้รางวัลและลงโทษ เช่น เมื่อทารกออกเสียงใช้ภาษาถูกต้อง ผู้เลี้ยงแสดงความยินดีปรีดาให้เด็กเข้าใจ และกล่าวชมเชย นี่เป็นการให้รางวัล การ "ลงโทษ" ที่พึงใช้กับทารกหัดเรียนรู้ภาษา ควรเป็นแต่การแสดงของผู้ใหญ่ว่า ไม่พอใจเมื่อเด็กออกเสียงไม่ถูก

7. การถ่ายทอดการเรียนรู้ (Transfer of Learning) การเรียนรู้สิ่งใหม่เป็นการง่ายขึ้น เช่น ทารกรู้จัก ไข่ อยู่แล้ว ผู้ใหญ่สอนให้รู้จัก เป็ด แล้วต่อไปสอนให้รู้จัก ห่าน โดยชี้ให้เห็นความเหมือนกันและต่างกัน ทารกจะจำได้เร็ว และมีความคิดเป็นระเบียบ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการศึกษาเรื่องอื่น ๆ ต่อไปในภายหน้า จึงเรียกการถ่ายทอดความรู้ที่ช่วยส่งเสริมกันนี้ว่า Positive transfer

นอกจากการถ่ายทอดการเรียนรู้โดยวิธีจากรูปทรงของวัตถุที่เรียนแล้ว ยังถ่ายทอดโดยวิธีออกเสียงคล้ายคลึงกันอีกด้วย เช่น เมื่อทารกรู้จักออกเสียงว่า แม่ ใ้ช้ชื่อก็อาจฝึกให้ออกเสียงคำอื่น ๆ ที่มีพยัญชนะต้นเป็นเสียงตัว ม ใ้ได้ง่ายเข้า เช่น เรียนคำว่า หม่า มา แมว หมา ฯลฯ (ศรีเรือน แก้วกังวาล 2519:127-131)

ทักษะภาษากับสิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้

เซนต์ บี จากัวส์ (Saint B. Jacques 1985:239) ได้สรุปความคิดเห็นของนักการศึกษาและจิตวิทยาเกี่ยวกับทักษะภาษาไว้ว่า ทักษะการใช้ภาษาอยู่ภายใต้อิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล เช่น ชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อม พันธุกรรมและปัจจัยทางสมอง สมองนั้นเป็นจุดรวมที่จะทำให้เกิดความคิด ความสามารถในการพูดและความสามารถในการใช้ภาษา นอกจากนั้นแล้วส่วนหนึ่งของภาษายังเกี่ยวข้องกับความรูสึกและกระบวนการทางจิตใจอีกด้วย

ทักษะทางภาษาจะพัฒนาได้ทันนั้น จะต้องเริ่มต้นจากวัยเด็กจนถึงวัยรุ่น ซึ่งเป็นวัยที่มีความสามารถในการเรียนรู้ภาษาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะมีความสามารถที่จะจดจำภาษาต่าง ๆ ได้ดี นอกจากนั้นยังเน้นให้เห็นถึงความสามารถพิเศษทางภาษาว่า ภาษากับเจตคติมี

ความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภาษาที่ 2 คือ ความสามารถพิเศษทางภาษาในการเรียนภาษาที่ 2 หรือภาษาต่างประเทศ จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์โดยตรงกับการเรียนรู้โดยใช้สามัญสำนึก การคิด และมีหลักสำคัญในการสื่อสาร ไม่ใช่พูดเพียงอย่างเดียว ดังนั้นความสามารถพิเศษในการเรียนรู้ภาษาจึงมีความเกี่ยวข้องอย่างมากกับทักษะที่ฝึกในห้องเรียน

จะเห็นได้ว่าความสามารถพิเศษทางภาษานั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อม พันธุกรรม ปัจจัยทางสมองและกระบวนการทางจิตใจ การฝึกทักษะภาษาในห้องเรียนตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยรุ่นจึงสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาได้เป็นอย่างดี และความรู้ความสามารถพิเศษทางภาษานี้จะเป็นพื้นฐานในการเรียนภาษาที่ 2 หรือภาษาต่างประเทศอีกด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ อนันต์ชัย พงศ์สุวรรณ (2523:บทคัดย่อ) ซึ่งได้ศึกษาการถ่ายโอนทักษะความเข้าใจในการอ่านภาษาไทยไปสู่ภาษาอังกฤษ (ซึ่งนับว่าเป็นภาษาที่ 2) ของนักศึกษาประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับสูง พบว่า ความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญภาษาไทย และความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญภาษาอังกฤษมีความสัมพันธ์กัน มีการถ่ายโอนทักษะการอ่านจากภาษาไทยไปสู่การอ่านภาษาอังกฤษ จึงเห็นว่าภาษาไทยมีความสำคัญมาก ทั้งในฐานะที่เป็นภาษาประจำชาติ เป็นพื้นฐานในการค้นคว้าหาความรู้ในสรรพวิชาสาขาอื่น หรือแม้แต่ว่าภาษาต่างประเทศซึ่งมีความสำคัญมากสำหรับการศึกษาในระดับสูงต่อไป

ความสำคัญของภาษาไทยและการเรียนการสอนภาษาไทยในปัจจุบัน

ความสำคัญของภาษาไทย

การเรียนการสอนภาษาไทยที่จะประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องมีเจตคติที่ดีต่อการเรียน เห็นความสำคัญของภาษาไทยอันที่จะเป็นประโยชน์ต่อคนและต่อประเทศชาติ ครูผู้สอนจึงต้องชี้แจงให้ผู้เรียนทราบและ เข้าใจความสำคัญของภาษาไทยในเรื่องต่อไปนี้

1. ภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติไทย เพราะเป็นเครื่องหมายแสดงความเป็นชาติ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนทั้งชาติ เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาติไทย เพราะเป็นภาษาของเราเอง ที่พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์หนึ่งทรงคิดประดิษฐ์ขึ้นมา ควรที่นักเรียนทุกคนจะต้องภูมิใจและพยายามเรียนรู้ ฝึกฝนจนใช้ภาษาไทยได้ถูกต้องคล่องแคล่วสมกับที่เป็นคนไทย
2. ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารระหว่างคนไทยด้วยกัน ถ้านักเรียนเรียนรู้และฝึกฝนการใช้ภาษาไทยให้ได้ดีแล้ว ก็จะสามารถติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นเป็นที่เข้าใจกัน และได้รับความสำเร็จในการทำงานร่วมกันเป็นอย่างดี

3. ภาษาไทยเป็นเครื่องมือในการศึกษาเล่าเรียน ไม่ว่านักเรียนจะเรียนรู้สิ่งใดย่อมต้องอาศัยทักษะของภาษาไทย การฟัง การพูด อันได้แก่ การสนทนา ชักถาม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอ่านและการเขียนประกอบกับความคิด วิจาร์ณญาณวิเคราะห์สิ่งที่ศึกษานั้น จึงจะได้รับความรู้อย่างสมบูรณ์และถูกต้อง

4. ภาษาไทยมีความสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและความเจริญต่าง ๆ ของคนไทย รุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งติดต่อสืบเนื่องกันไปเรื่อย ๆ โดยไม่ขาดสาย ดังนั้นวัฒนธรรมอันมีค่า ยิ่งซึ่งได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก บทร้อยกรอง เพลงพื้นเมือง วรรณคดี และคติธรรมต่าง ๆ ตลอดจนศิลปะวัตถุ การอาชีพ การประติมากรรม สิ่งของเครื่องใช้ จึงควรรักษาไว้ให้สืบทอดตลอดไป

5. ภาษาไทยมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพกิจกรรมต่าง ๆ ทุกอาชีพด้วย ต้องอาศัยภาษาไทยเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกให้กิจการดำเนินไปด้วยดี บางอาชีพก็อาศัยภาษาไทยโดยตรงเช่น อาชีพนักร้อง ผู้ประกาศทางวิทยุและโทรทัศน์ นักเรียน หนายความ ฯลฯ บางอาชีพก็อาศัยภาษาไทยโดยทั่วไป เช่น ผู้ค้าขาย นายแพทย์ กรรมกร ฯลฯ

6. ภาษาไทยมีความสำคัญต่อการปกครอง ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข การปกครองระบอบนี้จะดำเนินไปได้ด้วยดีนั้น ต้องอาศัยประชาชนที่ได้รับการศึกษาดี และมีความรู้ในภาษาไทยเป็นอย่างดี มิฉะนั้นแล้วการบริหารงานของรัฐบาลก็จะประสบอุปสรรค ไม่สามารถพัฒนาประเทศไปได้ดีเท่าที่ควร เช่น รัฐบาลหรือผู้แทนราษฎร ชี้แจงนโยบาย หรือทำความเข้าใจในงานพัฒนาประเทศต่อประชาชน ถ้าสามารถใช้ภาษาทำความเข้าใจตรงกันได้ ก็จะสามารถทำงานร่วมกัน ทำให้ประเทศชาติเจริญ พัฒนาไปตามจุดประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ 2528:17)

จุดประสงค์การสอนภาษาไทย

เมื่อครูปลูกฝังให้นักเรียนมีเจตคติที่ดีต่อภาษาไทย และเห็นความสำคัญของภาษาไทย ให้ได้ตามที่กระทรวงศึกษาธิการมุ่งหมายไว้ การเรียนการสอนก็จะเป็นผลดี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่จะส่งเสริมให้การเรียนการสอนภาษาไทยสามารถบรรลุตามจุดประสงค์ของการสอนภาษาไทยที่กำหนดไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (กระทรวงศึกษาธิการ 2525:1) ดังนี้

1. ให้มีพัฒนาการทางภาษาในด้านการฟัง พูด อ่าน และเขียน
2. ให้มีทักษะในการฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยมีความรู้ความเข้าใจหลักเกณฑ์อันเป็นพื้นฐานของการเรียนภาษา
3. ให้สามารถใช้ภาษาติดต่อ หั่งรับฟัง และถ่ายทอดความรู้สึนึกค้อย่างถูกต้องมีประสิทธิภาพและสัมฤทธิ์ผล
4. ให้เข้าใจและสามารถใช้ภาษาได้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและบุคคล
5. ให้มีนิสัยรักการอ่าน รู้จักเลือกหนังสืออ่าน และใช้เวลาว่างในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากหนังสือ สื่อมวลชนและแหล่งความรู้ต่าง ๆ

6. ให้สามารถใช้ผลจากการเรียนวิชาภาษาไทยมาช่วยในการคิด การตัดสินใจ การแก้ปัญหา และวินิจฉัยเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล โดยไม่ต้องอาศัยข้อเท็จจริงหรือการโฆษณาชวนเชื่อใด

7. ให้มีความรู้ความเข้าใจและเจตคติที่ถูกต้องต่อการเรียนภาษาไทยและวรรณคดีในแง่ที่เป็นวัฒนธรรมประจำชาติ และในแง่ที่สร้างเสริมความมั่งคั่งในชีวิต

จากจุดประสงค์ของการสอนภาษาไทยดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การเรียนการสอนภาษาไทยในชั้นประถมศึกษา ครูผู้สอนต้องสามารถทำให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะทั้ง 4 มีทัศนคติที่ดีต่อภาษาไทย สามารถแก้ปัญหา ตัดสินใจ รู้จักหาความรู้เพิ่มเติม ตลอดจนสื่อความหมายทางภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นการจัดกระบวนการเรียนการสอนภาษาไทยจึงควรมีวิธีการให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติหลายรูปแบบ ก็จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุผลได้

แนวการสอนภาษาไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2528:16) ได้เสนอแนะหลักเกณฑ์แนวการสอนภาษาไทยไว้ดังนี้

1. ฝึกทักษะทั้ง 4 ให้สัมพันธ์กับความคิดและการใช้ภาษา โดยจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกันและสัมพันธ์กับการใช้ภาษาในชีวิตของผู้เรียนด้วย
2. ฝึกให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองให้มากที่สุด โดยใช้หลักเกณฑ์ที่ได้เรียนมาเป็นเครื่องมือเรียนรู้ค่าและความรู้ใหม่ทางภาษา ผู้สอนควรเป็นผู้คอยแนะนำชี้ทางให้
3. ให้ผู้เรียนเรียนรู้ความเข้าใจ โดยใช้สื่อการเรียน ตัวอย่างที่ชัดเจน และฝึกฝนการใช้ภาษาตามหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ตีกว่าการให้ท่องจำ
4. ให้ฝึกฝนอยู่เสมอ โดยจัดกิจกรรม หรือแบบฝึกหัดที่น่าสนใจและสนุกสนาน
5. ฝึกผู้เรียนให้เป็นคนช่างสังเกตภาษาไทยที่พบเห็นในชีวิตประจำวัน เช่น ในหนังสือและสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบให้ความคิดกว้างขวางขึ้น
6. สร้างเจตคติที่ดีให้ถูกต้องในการเรียนภาษาไทย และวรรณคดีให้แก่ผู้เรียน โดยฝึกให้ผู้เรียนมีนิสัยชอบสังเกตเกี่ยวกับภาษา เช่น การใช้ภาษาในลักษณะต่าง ๆ บทร้อยกรองที่ไพเราะ สุภาษิต สำนวนภาษา ฯลฯ
7. เมื่อผู้เรียนมีข้อบกพร่อง ต้องสำรวจจุดบกพร่องที่แท้จริงเพื่อคิดสอนซ่อมเสริมให้ถูกต้องและเหมาะสม
8. ให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างที่ดีทางภาษา เพราะการเรียนภาษาวิธีหนึ่ง เรียนด้วยการเลียนแบบ ผู้สอนต้องเป็นตัวอย่างที่ดีทางภาษาให้แก่ผู้เรียน และมีลักษณะนิสัยที่เอื้ออำนวยต่อการสอนภาษาให้ได้ผลดี เช่น พูดจาไพเราะอ่อนหวาน ช่างคิด ช่างสังเกต จดจำสิ่งที่จะนำไปเป็นตัวอย่างทางภาษาให้แก่ผู้เรียน

9. ต้องประเมินความก้าวหน้าทางการเรียนของผู้เรียนทุกระยะ ฝึกให้นักเรียนรู้จัก ประเมินความก้าวหน้าของตนเองด้วย

จะเห็นได้ว่านอกจากจะจัดการเรียนการสอนภาษาไทยด้วยกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ แล้ว ครูผู้สอนต้องเลือกจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน เป็นที่น่าสนใจ สนุกสนาน ฝึกการคิด การสังเกต ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองจนคล่องแคล่ว ฝึกการใช้ภาษาให้เข้าใจจนจำได้แม่นยำ นอกจากนั้นแล้วครูต้องเป็นตัวอย่างในการใช้ภาษาให้นักเรียนได้ฝึกการใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน

กิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทย

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2528:19-86) ได้เสนอแนะกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในคู่มือการสอนภาษาไทยพอสรุปหัวข้อเรื่องได้ดังนี้คือ

1. กิจกรรมการเรียนการสอน การฟัง ได้แก่
 - 1.1 การฟังคำอธิบาย คำสั่ง
 - 1.2 การฟังเรื่องส่งเสริมจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์
 - 1.3 การฟังเพื่อรายงานต่อผู้อื่น
 - 1.4 การฟังเพื่อการเรียนรู้
 - 1.5 การฟังเพื่อวิเคราะห์ รู้จักแยกแยะข้อเท็จจริง
 - 1.6 การฟังการสนทนา
2. กิจกรรมการเรียนการสอน การพูด ได้แก่
 - 2.1 การเล่าเรื่อง
 - 2.2 การรายงาน
 - 2.3 การอภิปราย
 - 2.4 การสนทนา
 - 2.5 การโต้วาที
 - 2.6 การสัมภาษณ์
 - 2.7 การพูดเพื่อประชาสัมพันธ์
 - 2.8 การใช้คำถามคำตอบ

- 2.9 การลำดับความคิด
- 2.10 การแสดงบทบาทสมมุติ
- 2.11 การแสดงละคร
- 2.12 การแสดงข้อคิดเห็นเชิงวิจารณ์
- 3. กิจกรรมการเรียนการสอน การอ่าน ได้แก่
 - 3.1 การอ่านในใจ
 - การฝึกอ่านเร็ว
 - การอ่านเพื่อจับใจความ
 - วิธีหาข้อคิดจากเรื่องที่อ่าน
 - 3.2 การอ่านออกเสียง
 - การอ่านร้อยแก้ว
 - การอ่านร้อยกรอง (กลอนสี่ กลอนหก กลอนแปด กาพย์ชนิดต่าง ๆ
โคลงสี่สุภาพ)
 - การอ่านทำนองเสนาะ
 - 3.3 การอ่านแบบเจาะจง
 - การอ่านแผนที่
 - การอ่านแผนผัง
 - การอ่านแบบแปลน
 - การอ่านสถิติ
 - 3.4 การสอนวรรณคดี
 - 3.5 การสร้างนิสัยการรักการอ่าน
 - 3.6 การเลือกหนังสือ
- 4. กิจกรรมการเรียนการสอน การเขียน ได้แก่
 - 4.1 เขียนวิพากษ์วิจารณ์
 - 4.2 เขียนบันทึกและรายงาน
 - 4.3 เขียนเรียงความ
 - 4.4 วิจารณ์ญาติในการใช้ภาษา
 - 4.5 การเขียนสร้างสรรค์

4.6 การย่อความ

4.7 จดหมาย

4.8 การกรอกข้อความในแบบกรอกรายการ

4.9 การคัดลายมือ

จะเห็นได้ว่าลักษณะของกิจกรรมที่กำหนดไว้ในคู่มือการสอนภาษาไทยชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่รวบรวมมานั้น เป็นกิจกรรมที่เน้นการฝึกทักษะทั้ง 4 ให้สัมพันธ์กัน ซึ่งการสอนทักษะทั้ง 4 นั้น ครูผู้สอนจะต้องฝึกให้นักเรียนได้เรียนโดยผ่านกระบวนการคิด และการฝึกทักษะ ไม่จำเป็นต้องฝึกพร้อมกันในเวลาเดียวกัน อาจแบ่งฝึกเป็นคู่ ๆ ตามลักษณะของเนื้อหา วุฒิภาวะของผู้เรียนก็ได้

ชาญชัย อาจินสมาจาร (2527:28-29) ได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงการเรียนการสอนว่า การสร้างบรรยากาศที่ดีให้เกิดขึ้นจะเป็นสิ่งประกันถึงความสำเร็จในการเรียนการสอนวิชานั้น ๆ การรู้จักนักเรียนที่ตนเองสอน โดยการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนอย่างละเอียดจะนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และการให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมทำให้นักเรียนมีความสนใจและภาคภูมิใจ การสร้างการยอมรับในตนเอง การควบคุมชั้นในทางบวกเห็นอกเห็นใจ โดยแนะนำตักเตือนให้ตรงกับสาเหตุและบุคคล จะช่วยให้บรรยากาศในชั้นเรียนเรียบร้อย นำไปสู่สภาพการสอนที่ดี และสามารถลดปัญหาทางวินัยของนักเรียน ครูควรสร้างความสนใจให้กับนักเรียนอยู่เสมอ มีการให้รางวัลอย่างเหมาะสม นอกจากนั้นแล้วครูควรใช้เสียงให้ไพเราะเหมาะสม ปรับปรุงการภาษาการออกเสียงการใช้คำแทนตัวเองเพื่อดึงดูดใจ เพราะครูเป็นแม่แบบ

อ้อม ประนอม (2529:16-21) กล่าวว่า การสอนภาษาไทยให้มีประสิทธิภาพจะต้องสอนทักษะทั้ง 4 ด้าน เปลี่ยนค่านิยมจากการสอนหนังสืออย่างนกแก้วนกขุนทอง ไม่เข้าใจความหมาย ควรพัฒนาการสอนภาษาไทยใหม่โดยการสอนภาษาไทยให้มีความเข้าใจ สามารถใช้ภาษาได้ถูกต้องแท้จริงและชำนาญ นอกจากสอนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจการใช้ภาษาได้อย่างถูกต้องอยู่เสมอแล้ว สิ่งที่ต้องกระทำต่อไปอย่างต่อเนื่องคือ การสอนภาษาไทยให้เขาเกิดการพัฒนาตนเองขึ้น โดยจะต้องพัฒนาทั้งชีวิตจิตใจ มิใช่ให้ความรู้อย่างไร้ความคิด ผู้สอนต้องอาศัยทั้งปัญญา ความเมตตา ความเอาใจใส่ เค็มด้วยจิตวิทยาการเรียนรู้ ทำตนเป็นกัลยาณมิตร มีวิถุนานแห่งความเป็นครู มีคุณธรรม รู้จักสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกทาง ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี

อารมณ์เย็น ยิ้มแย้มแจ่มใส และสิ่งที่ครูผู้สอนควรคำนึงถึงอย่างยิ่งคือ การปลูกฝังให้ผู้เรียนเข้าใจ เกิดความรักที่จะเรียน

จากที่กล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางการสอนภาษาไทยในปัจจุบันและอนาคตน่าจะได้เปลี่ยนจากการสอนหนังสือมาเป็นการสอนการใช้ภาษา เน้นหนักไปทางด้านจิตวิทยา นับตั้งแต่การสร้างบรรยากาศ การสอนคนให้เกิดการพัฒนาทั้งชีวิตจิตใจ ซึ่งความสำเร็จเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยความพร้อมของครูและนักเรียน ครูต้องมีปัญญาและคุณธรรมควบคู่กัน คำนึงถึงชีวิตจิตใจของผู้เรียน สร้างความพร้อมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียนและที่สำคัญคือ การสร้างเจตคติที่ดีในสิ่งที่เขาจะเรียน บวกกับความรักและวิถุญาณของความเป็นครู ซึ่งคำว่า วิถุญาณของความเป็นครูนั้น ได้มีผู้กล่าวไว้อย่างมากมาย เป็นสิ่งที่สร้างให้เกิดขึ้นได้ยากในตัวครู หากครูไม่มีวิถุญาณของความเป็นครูแล้วก็เปรียบเสมือนว่า การปฏิบัติการสอนนั้นครูขาดความรู้ลึกด้านจิตใจ ขาดความมุ่งมั่นด้วยความจริงใจที่จะนำเด็กไปสู่จุดหมายได้สำเร็จนั่นเอง

หลักการสอนและวิธีสอนตามแนวพุทธวิธี

หลักการสอน

สุมน อมรวิวัฒน์ (2513:13) กล่าวว่า ถ้าลองนึกถึงภาพการเผยแพร่พระพุทธศาสนาในชมพูทวีปในครั้งพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาเพียง 45 ปีในการวางรากฐานมั่นคงสั่งสอนอบรมและขยายพุทธอาณาจักรได้กว้างไกลไพศาล พระธรรมที่ได้ทรงรู้อัจฉด้วยพระองค์เองนั้นเป็นหลัก เป็นปรัชญา เป็นแก่นสารอันลึกซึ้งยิ่ง เหตุใดพระองค์จึงทรงสามารถเทศนาสั่งสอนให้ทุกชนชั้น วรณะ คนนอกศาสนา นักบวชอื่น ๆ ได้ละจากทริทังปวงของตน หันมาเสื่อมใสเข้าใจและปฏิบัติธรรมของศาสนาพุทธอย่างสิ้นเชิง พุทธวิธีสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูในปัจจุบันน่าจะใส่ใจศึกษา นำมาประยุกต์ในการเรียนการสอนอย่างยิ่ง

วศิน อินทสระ (2526:15-21) ได้อธิบายหลักการสอนที่พระพุทธองค์ทรงสอนพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไป มีจุดหมายในการสอน 3 ประการคือ

1. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้จริง เห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น
2. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรองตามแล้วเห็นจริงได้ ทรงสอนเพื่อให้ทรงแสดงธรรม

อย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังตรงตามให้เห็นด้วยตนเอง

3. ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลการปฏิบัติตามสมควร ทรงแสดงธรรมมีคุณเป็น อัจฉรยฺย ให้ได้รับผลการปฏิบัติตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน ทรงสรรเสริญอนุศาสน์ ปาฏิหาริย์ (คำสอนที่อัจฉรยฺย) ว่าดีที่สุด ประณีตที่สุด และเป็นประโยชน์ที่สุด

การสอนตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาเป็นการสอนซึ่งครอบคลุมชั้นตอนและองค์แห่งความรู้แจ้ง 3 ประการ ดังที่ สุมน อมรวิวัฑฒ์ (2528:22-24) ได้กล่าวไว้ คือ

1. ปริยัติ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากการฟัง การอ่าน การคิดถึงความหมาย ส่วนประกอบ ความสัมพันธ์ กฎ และกระบวนการของชีวิต เป็นความเข้าใจในเหตุปัจจัยและผลที่ต่อเนื่องกันเป็นวัฏจักร ต้องศึกษาอริยสัจ 4 ชั้น 5 ไตรลักษณ์ และมัชฌิมา ปฏิภา หรือมรรคมงคล 8

กล่าวโดยสรุป การศึกษาในแง่ปริยัตินั้น เป็นไปเพื่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิ คือความเห็นชอบซึ่งผู้ศึกษาจะไม่หุยกหรือพึงพอใจอยู่เพียงเท่านั้น จะต้องฝึกหัดอบรมตนต่อไปเป็นเรื่องของการปฏิบัติ

2. ปฏิบัติ เป็นการศึกษาที่แท้จริง มีองค์ประกอบ 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ

2.1 อธิศีลสิกขา ได้แก่การฝึกหัดอบรมควบคุมกายและวาจา ให้เป็นพหุคติ ทำงานดี ดำรงชีวิตดี

2.2 อธิจิตสิกขา ได้แก่ การฝึกหัดอบรมให้จิตและความคิดมีความแน่วแน่ ตั้งใจและปลอดโปร่ง มีความเพียร ความระลึกรู้ จิตที่ตั้งมั่นแน่วแน่

2.3 อธิปัญญาสิกขา ได้แก่ การฝึกหัดอบรมให้เกิดความรู้แจ้ง ซึ่งเป็นความรู้ระดับสูงที่ประจักษ์ด้วยการฝึกฝนตนเองอย่างแท้จริง จนเกิดความเห็นที่ตรงกับสัจจะ ความจริง และความคำริในทางที่ชอบ

การปฏิบัติ หรือการฝึกหัดอบรม กาย วาจา ใจ จึงเป็นการศึกษาที่แท้ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็น สัมมาญาณ คือความรู้ที่ชอบยิ่ง และเป็นภาวิตญาณ คือ ความรู้ที่เหนือสามัญชาตญาณ จำเป็นต้องฝึกหัดอบรมด้วยตนเองจึงจะบรรลุได้

3. ปฏิเวธ เป็นการศึกษาต่อจากความรู้ การปฏิบัติ ไปสู่ความเข้าใจ การวิเคราะห์ถึงผลของการปริยัติและปฏิบัติ ฝึกหัดอบรมตนให้สูงขึ้น เข้มขึ้น จนสามารถยกระดับจิตของตนให้

หลุดพ้นจากความเป็นทาสของอวิชชา (ความไม่รู้) และกิเลส เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทมคปัญหาทังปวงของชีวิต ซึ่งหมายถึงการที่ได้หลุดพ้นสิ้นเชิง

การศึกษาและการฝึกหัดอบรมตนจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่อง มีเหตุ ปัจจัยและผลที่ผสมผสานสอดคล้องกันอย่างได้สัดส่วนสมคูลนำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ คือ "อิสรภาพ" ซึ่งเป็นทั้งอิสรภาพของตนกับการปะทะสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และอิสรภาพภายในจิตใจของตนเอง

นอกจากนั้นแล้ว ประคิษฐ์ พรหมเสนา (2523:12-16) ได้สรุปหลักการสอนทั่วไปของพระพุทธองค์ไว้ ดังนี้

1. สอนจากสิ่งที่ผู้เรียนรู้หรือเข้าใจอยู่แล้วไปสู่สิ่งที่ยังไม่รู้ ไม่เข้าใจ
2. สอนตามลำดับขั้น เริ่มจากง่ายไปหายาก ลุ่มลึก ชับซ้อน ตามลำดับ ความสัมพันธ์ของเนื้อหา
3. สอนให้เหมาะกับความแตกต่างระหว่างบุคคลที่สอน
4. สอนเท่าที่จำเป็นและเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน
5. สอนตรงตามจุดมุ่งหมาย ตรงเนื้อหา ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง ไม่กระทบกระเทือนผู้อื่น
6. สอนโดยใช้หลักจิตวิทยา ให้เรียนโดยผ่านประสบการณ์หลาย ๆ อย่างในเนื้อหาเดียวกัน เพื่อเกิดมโนทัศน์ที่ตรงกัน
7. สอนอย่างมีเหตุผลเป็นจริง
8. สอนด้วยความเคารพและตั้งใจจริงในการสอนทุกครั้ง
9. สอนโดยสร้างบรรยากาศในการเรียนให้ปลอดโปร่ง ไม่ตึงเครียด
10. สอนโดยเริ่มจากสิ่งที่ผู้เรียนสนใจ อยากรู้ อยากราบ
11. สอนโดยใช้ภาษา คำพูดที่ผู้เรียนใช้และเข้าใจคืออยู่แล้ว
12. สอนโดยเลือกตนและปฏิบัติรายบุคคล
13. สอนโดยรู้จักเลือกจังหวะและโอกาส
14. มีความยืดหยุ่นในกลวิธีสอน
15. มีการเสริมแรงและลงโทษ
16. ใช้กลวิธีต่าง ๆ ประกอบการสอนตามความเหมาะสม
17. ต้องรู้จักผู้เรียนดี

18. สอนโดยให้ความสำคัญแก่ผู้ยากลำบาก เพราะถ้าผู้นำเข้าใจ เลื่อมใส ศรัทธา ตัวผู้ผู้นำนั้นจะช่วยสนับสนุนการสอนของผู้สอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น
19. สอนโดยเลือกทั้งเนื้อหาและวิธีสอนให้เหมาะแก่ผู้เรียน
20. สอนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนมากที่สุด
21. สอนโดยใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ชวนฟัง ชวนให้สบายใจ และเข้าใจง่าย
22. สอนโดยหวังประโยชน์ต่อผู้เรียนเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า หลักการสอนของพระพุทธองค์ที่กล่าวข้างต้นนี้ ได้เน้นถึงการยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยครูผู้สอนจะต้องรู้จักผู้เรียนเป็นอย่างดีเสียก่อน แล้วพยายามจัดบรรยากาศในการเรียน จัดลำดับความสำคัญและความยากง่ายของเนื้อหา มีการยืดหยุ่นกลวิธีในการสอน อีกทั้งได้นำเอาหลักจิตวิทยา มาใช้ในการเรียนการสอนอีกด้วย อันได้แก่ การเสริมแรงและการลงโทษ เป็นต้น

วิธีสอน

วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีนั้น ได้มีผู้ศึกษาหลายท่าน เช่น ป.ป.อ. (2514:11-16, 2514:5-12) กิติมา ปรีติคิลก (2520:120-121) สมทรง ปุณฺณฤทธิ (2521:11-17) ประสาร ทองภักดี (2526:61) และ นพดล เจนอักษร (2526:51-68) ซึ่งพอสรุปวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีได้ดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมา อุปไมย
2. วิธีสอนแบบปุจฉาวิสัชนา
3. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา
4. วิธีสอนแบบอริยสัง
5. วิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวน ตามแนวพุทธศาสตร์
6. วิธีสอนแบบไตรสิกขา
7. วิธีสอนแบบเบญจขันธ์

นอกจากวิธีสอนทั้ง 7 วิธีที่กล่าวมานี้ ในปี 2526 สุนน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีขึ้นมาอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งได้แก่วิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ (สุนน อมรวิวัฒน์ 2528:84)

วิธีสอนตามแนวพุทธวิธีที่กล่าวมาข้างต้น มีผู้ได้อธิบายไว้หลายท่าน ซึ่งพอสรุปสาระสำคัญของวิธีสอนต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมา อุปไมย

ประติษฐ์ พรหมเสนา (2523:49) กล่าวไว้ว่า วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมา อุปไมย คือ วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์ หรือสิ่งของให้ผู้เรียนเข้าใจ และมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่ายชัดเจนและสมจริง โดยบรรยาย อธิบายเนื้อหาที่เป็นนามธรรม หรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่ผู้เรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ ในการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยจะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่นำมาเปรียบเทียบกับอุปมาอุปไมยที่ชัดเจน และตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้น ๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา

วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา มีปรากฏในหนังสือพระไตรปิฎกฉบับหลวง (2515:4: 25-27) ว่า พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนันตลักขณสูตร ซึ่งทรงตรัสความเห็นของพระปัญจวัคคีย์นั้น เป็นลักษณะของการ ถาม-ตอบ เป็นวิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา ซึ่งประติษฐ์ พรหมเสนา (2523: 54) ได้อธิบายวิธีสอนนี้ว่า เป็นวิธีสอนโดย ถาม-ตอบ ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ หรือผู้เรียนเป็นผู้ถาม ผู้เรียนเป็นผู้ตอบ ในการถามตอบ ผู้สอนอาจจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้า หรือส่งเสริมให้ผู้เรียนช่วยกันตอบ เป็นวิธีทำให้ผู้เรียน เกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น

3. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา

สุมน อมรวิวัฒน์ (2513:20) ได้กล่าวถึงวิธีสอนนี้ว่า เป็นวิธีสอนโดยที่ผู้เรียน และผู้สอนสนทนา พูดคุย อภิปรายแสดงความคิดเห็นโต้ตอบทางวิชาการ (ธรรมะ) เกี่ยวกับเรื่องที่เรียนต่อกันและกัน ประติษฐ์ พรหมเสนา (2523:21) เสนอความเห็นเพิ่มเติมว่าเป็นวิธีสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียนที่มีพื้นฐานความรู้ในเนื้อหาพอสมควร และต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขึ้น วิธีการนี้ใช้ได้กับผู้เรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถามโต้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร

4. วิธีสอนแบบอริยสัจ

สาโรช บัวศรี (2526:16-17) ได้อธิบายวิธีสอนแบบอริยสัจว่ามี 4 ขั้นตอน

4.1 ขั้นกำหนดปัญหาหรือขั้นทุกข์ ครูช่วยนักเรียนให้ได้ศึกษาพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ด้วยความรอบคอบ และพยายามกำหนดขอบเขตของปัญหา ซึ่งนักเรียนจะต้องคิดแก้ไขให้ได้

4.2 ขั้นตั้งสมมติฐานหรือขั้นสมมุติ

ก. ครูช่วยนักเรียนให้ได้พิจารณาตัวเองว่า สาเหตุของปัญหาที่ยกขึ้นมา กล่าวในขั้นที่ 1 นั้นมีอะไรบ้าง

ข. ครูช่วยนักเรียนให้เกิดความเข้าใจว่า ในการแก้ปัญหาใด ๆ นั้น จะต้องกำจัด หรือดับที่ต้นตอ หรือแก้ที่สาเหตุของปัญหาเหล่านั้น

ค. ครูช่วยนักเรียนให้คิดว่าการแก้ที่สาเหตุนั้น อาจจะทำอะไรได้บ้าง คือ ให้กำหนดสิ่งที่กระทำนี้เป็นข้อ ๆ ไป

4.3 ขั้นการทดลองและเก็บข้อมูลหรือขั้นนิโรธ

ก. ขั้นทำให้แจ้ง ครูต้องสอนให้นักเรียนได้กระทำ หรือทำการทดลอง ด้วยตนเองตามหัวข้อต่าง ๆ ที่ได้กำหนดไว้ว่า กระทำกันในขั้นที่ 2 ข้อ ค.

ข. เมื่อทดลองได้ผลประการใด ต้องบันทึกผลการทดลองแต่ละอย่าง หรือที่เรียกว่าข้อมูลไว้เพื่อพิจารณาในขั้นต่อไป

4.4 ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปผลหรือขั้นมรรคผล

ก. จากการทดลองกระทำด้วยตนเองหลาย ๆ อย่างนั้น ย่อมจะได้ผลออกมาให้เห็นชัด ผลบางประการชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้บางประการ แต่ไม่ค่อยชัดเจนนัก ผลที่ถูกต้องชี้ให้เห็นว่า แก้ปัญหาได้แน่นอนแล้ว และได้บรรลุจุดหมายแล้ว ได้แนวทางหรือข้อปฏิบัติที่เราต้องการแล้ว เหล่านี้ หมายความว่า จะต้องวิเคราะห์และเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้นั้นที่กไว้ ในขั้น 3 ข้อ ข. นั้น จนแจ่มแจ้งว่า ทำอย่างไรจึงจะแก้ปัญหากำหนดในขั้นที่ 1 ได้สำเร็จ

ข. จากการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้ จะทำให้เห็นว่าสิ่งใดแก้ปัญหากำหนดได้จริงต่อไปก็ให้สรุปการกระทำที่ได้ผลนั้นไว้เป็นข้อ ๆ หรือเป็นระบบ หรือเป็นแนวทางปฏิบัติและให้ลงมือกระทำ หรือปฏิบัติอย่างเต็มที่ ตามแนวทางนั้นโดยทั่วกัน

5. วิธีสอนแบบสืบสวน สอบสวน ตามแนวพุทธศาสตร์

วิริยภท วิเชียรโชติ (2526: 85-86) ได้พัฒนาระบบการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนขึ้นในปี 2513 โดยมีแนวคิดว่าการสืบสวน สอบสวน เป็นกระบวนการหาความจริง และวิธีการแก้ปัญหากับการตั้งคำถามในแนวกระบวนการวิทยาศาสตร์ทั้งทางโลก และทางธรรม

กระบวนการวิธีวิทยาศาสตร์ทางโลกใช้สำหรับแสวงหาความจริงทางวัตถุ (รูปธรรม) โดยอาศัยประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายสัมผัส เป็นอุปกรณ์สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัตถุ เพื่อแก้ปัญหา มีขั้นตอน ดังนี้

- ขั้นที่ 1 การเห็นปัญหา และการวิเคราะห์ปัญหา
- ขั้นที่ 2 การเสนอเหตุแห่งปัญหาในรูปของการตั้งสมมติฐาน
- ขั้นที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ขั้นที่ 4 การทดสอบสมมติฐานด้วยข้อมูล
- ขั้นที่ 5 การสรุปผล

6. วิธีสอนแบบไตรสิกขา

สุมน อมรวิวัฒน์ (2513:47-48) กล่าวถึงวิธีสอนแบบไตรสิกขาว่าเป็นวิธีสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้น ดังนี้

- 6.1 ขั้นศีล : ควบคุมให้ผู้เรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน
- 6.2 ขั้นสมาธิ : ผู้เรียนรวมจิตใจความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว ผู้เรียนตัดสิ่งรบกวนอื่น ๆ ออกจากความคิดและจิตใจ
- 6.3 ขั้นปัญญา : ขั้นผู้เรียนใช้สมาธิ พลัง ความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจปัญหา แก้ไขปัญหานั้นเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจ แก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาญาณ ขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

กล่าวโดยสรุปวิธีสอนแบบไตรสิกขา มีความเชื่อว่า คนจะมีปัญญาเกิดจากการฝึกกำลังใจให้แน่วแน่มีสมาธิ การที่จะมีสมาธิแน่วแน่ก็ต่อเมื่อร่างกายอยู่ในสภาพปกติ อยู่ในระเบียบวินัย อันได้แก่การมีศีล เมื่อทางกายควบคุมสติได้ จิตใจก็สงบ ช่วยให้กำลังความคิดคมกล้า เกิดปัญญารู้แจ้ง

7. วิธีสอนแบบเบญจขันธ์

เบ็รื่อง กุมุท (2528:41-45) ได้เสนอแนวทางการสอนแบบเบญจขันธ์ โดยหลักการยึดมั่น ถือนั่นในขันธ์ 5 อันได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งมี 5 ขั้นตอนคือ

- 7.1 ขั้นกำหนด และเสนอสิ่งเร้า โดยครูกำหนดสิ่งเร้าเป็นสิ่งที่สัมผัสรับรู้แล้ว เกิดอารมณ์ความรู้สึก เป็นสถานการณ์หลาย ๆ สถานการณ์

7.2 ขั้นรับรู้ (ขั้นเวทนา) ครูควบคุมและการสัมผัสให้นักเรียนได้สัมผัสโดย
อายตนะทั้ง 6 ให้ถูกช่องทางการรับรู้อย่างแท้จริง และใช้คำถามแนะแนวทางการรับรู้

7.3 ขั้นวิเคราะห์ เหตุผล และสังเคราะห์ความรู้สึกรู้สึก (ขั้นสัญญา) ครูตั้งคำถาม
เพื่อให้ผู้เรียนคิดแยกแยะ ว่ามีอะไรเกิดขึ้น ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร ผลเป็นอย่างไร ใช้
คำถามเพื่อให้ผู้เรียนสรุปความรู้สึกรู้สึกขั้นต้นที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ

7.4 ขั้นตัดสินความดีงาม (ขั้นสังขาร) เป็นขั้นให้ผู้เรียนพิจารณาความผิด ความ
ถูก ความดีงาม ความชั่วร้าย ความเหมาะสม ควรประพฤติ ไม่ควรประพฤติ

7.5 ขั้นก่อเกิดอุปนิสัย หรือคุณธรรมฝังใจ (ขั้นวิญญาน) เป็นขั้นใช้คำถามเพื่อ
โน้มนำความดีหรือความรู้สึกรู้สึกอันชอบธรรมเข้ามาไว้ในใจของตน เป็นคำถามให้ผู้เรียนตอบโดย
คิดถึงใจตนเองเป็นที่ตั้ง

นอกจากวิธีสอนดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในปี 2526 สุนน อมรวิวัฒน์ (2528:84-86)
ได้เสนอวิธีสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ซึ่งมี 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นนำ การสร้างเจตคติที่ดีต่อครู วิธีการเรียน และบทเรียน

1.1 การจัดบรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมาะสม

1.2 บุคลิกภาพของครู และการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์

1.3 การเสนอสิ่งเร้าและแรงจูงใจ

2. ขั้นสอน

2.1 ครูเสนอปัญหาที่เป็นสาระสำคัญของบทเรียน หรือเสนอหัวข้อเรื่องประ
เด็นสำคัญของบทเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ

2.2 ครูแนะแหล่งวิทยาการและแหล่งข้อมูล

2.3 นักเรียนฝึกการรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริง ความรู้ และหลักการ โดย
ใช้ทักษะที่เป็นเครื่องมือของการเรียนรู้ ทักษะทางวิทยาศาสตร์ และทักษะทางสังคม

2.4 จัดกิจกรรมที่เร้าให้เกิดการคิดวิธีต่าง ๆ และยกตัวอย่างวิธีคิด 4 อย่างคือ

2.4.1 คิดสืบค้นต้นเค้า

2.4.2 คิดสืบสาวตลอดสาย

2.4.3 คิดสืบค้นต้นปลาย

2.4.4 คิดโยงสายสัมพันธ์

- 2.5 ผูกการสรุปประเด็นของข้อมูล ความรู้ และเปรียบเทียบประเมินค่าโดยวิธีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทดลอง ทดสอบ จัดเป็นทางเลือก และทางออก ของการแก้ปัญหา
- 2.6 คำเนิการเลือกและตัดสินใจ
- 2.7 กิจกรรมฝึกปฏิบัติ เพื่อพิสูจน์ผลการเลือกและการตัดสินใจนั้นให้ประจักษ์จริง
3. ขั้นสรุป
 - 3.1 ครูและนักเรียนสังเกตวิธีการปฏิบัติ ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไขให้ปฏิบัติถูกต้อง
 - 3.2 อภิปรายและสอบถามข้อสงสัย
 - 3.3 สรุปผลการปฏิบัติ
 - 3.4 สรุปบทเรียน
 - 3.5 วัดและประเมินผล

กล่าวโดยสรุปการสอนโดยการสร้างศรัทธานั้น ครูเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจัดสภาพแวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดศรัทธาที่จะเรียนรู้ และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดยแยบคาย นำไปสู่การปฏิบัติจนประจักษ์จริง มุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูและศิษย์มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ศิษย์ได้มีโอกาสคิด แสดงออก ปฏิบัติอย่างถูกวิธี จนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้อย่างเหมาะสม

การนำวิธีสอนตามแนวพุทธวิธีไปใช้ในการเรียนการสอน

จากหลักการสอนโดยการสร้างศรัทธาของ สุนน อมรวิวัฒน์ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น วรรณา สุตินิจิตร (2527:บทคัดย่อ) ได้นำไปทดลองสอนจริยศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยเปรียบเทียบกับวิธีการสอนปกติ ปรากฏว่า นักเรียนที่ครูสอนโดยการสร้างศรัทธามีความคิรขบยอดทางจริยธรรมดีกว่านักเรียนที่ครูสอนโดยแผนการสอนปกติ

ในด้านวิธีสอนอื่น ๆ ประดิษฐ์ พรหมเสนา (2523:ง-จ) ได้ศึกษาการนำวิธีสอนสมัยพุทธกาลมาใช้สอนจริยศึกษาในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปรากฏว่า วิธีสอนแบบบรรยาย อุปมา อุปไมย แบบธรรมสาส์น และแบบปุจฉาวิสัชนา และแบบไตรสิกขา นักเรียนมีการเรียนรู้โดยมีมีชนิดมีเลขคณิตคะแนนหลังสอนสูงกว่าก่อนสอน และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนจากวิธี

สอนประยุกต์จากวิธีสอนสมัยพุทธกาลดีกว่านักเรียนที่เรียนจากวิธีสอนปัจจุบัน

มณฑล ไตรรัตน์สิงหกุล (2524:ง-จ) ได้ศึกษาการวิเคราะห์วิธีการแก้ปัญหของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่หกตามหลักอริยสัจสี่ โดยให้นักเรียนเขียนแก้ปัญหโดยเสรี แล้วนำมาวิเคราะห์ตามเกณฑ์วิธีการแก้ปัญหตามหลักอริยสัจสี่ พบว่า นักเรียนร้อยละ 62.37 มีขั้นตอนการแก้ปัญหครบทั้ง 4 ขั้นตอน คือ ทุขย์ สมุทัย นิโรธ มรรค นักเรียนเขียนแก้ปัญหโดยแสดงว่าเข้าใจความหมายของปัญหาคือ ทุขย์ ร้อยละ 89.25 รู้สาเหตุของปัญหาคือ สมุทัย ร้อยละ 68.00 แสดงเจตนาในการแก้ปัญหาคือ นิโรธ ร้อยละ 100 และแสดงแนวทางในการแก้ปัญหาคือ มรรค ร้อยละ 100 นอกจากนั้นแล้ว วีระพงษ์ คุเมณี (2526:27) ได้วิจัยเรื่อง การสอนจริยธรรมด้วยวิธีสอนตามขั้นหั้งสี่ของอริยสัจกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อเรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่เรียนโดยวิธีสอนตามขั้นหั้งสี่ของอริยสัจกับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนโดยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ทางด้านทัศนคติของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีสอนตามขั้นหั้งสี่ของอริยสัจ กับวิธีสอนตามคู่มือแนวการสอนหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ประยูร ฉิมพลี (2522:บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนความคิดแบบสร้างสรรค์ โดยวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนกับแบบปกติในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า กลุ่มที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มที่เรียนด้วยวิธีปกติ และนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสืบสวนสอบสวน มีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีปกติ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ยุพดี นาคพิระยุทธ (2522:บทคัดย่อ) ทดลองสอนวิชาภาษาไทยด้วยวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่า นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนมีความคิดสร้างสรรค์ สูงกว่านักเรียนที่เรียนด้วยวิธีสอนปกติ

หลักของพหุสูต

ในหัวข้อหลักของพหุสูตนี้ ผู้วิจัยจะขอเสนอสาระความรู้ที่เกี่ยวกับเรื่องของพหุสูต โดยตรง ซึ่งได้แก่ ความหมายของพหุสูต องค์ประกอบของพหุสูต ลักษณะความรู้ของพหุสูต ลักษณะของผู้ที่เป็นพหุสูตไม่ได้ และวิธีฝึกตนให้เป็นพหุสูต ดังนี้

ความหมายของพหูสูต

คำว่า "พหูสูต" เป็นคำที่มีรากมาจากภาษาบาลี มีความหมายว่า ผู้ที่ได้เรียนรู้มาก หรือคองแก่เรียน (one who has great knowledge, a very learned man, well-taught man, man of great learning) (พระราชวรมณี 2528:187) ซึ่งเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียนโดยทั่วไป และเป็นคุณสมบัติเฉพาะรวมอยู่ในอวาสิกธรรม (คุณสมบัติของเจ้าอาวาส) ในหมวดที่ 1 คุณสมบัติของเจ้าอาวาสประเภทที่ควรยกย่อง หมวดที่ 2 คุณสมบัติของเจ้าอาวาสประเภทที่เป็นที่รักที่เคารพของพระภิกษุ หมวดที่ 3 คุณสมบัติของเจ้าอาวาสประเภทที่ทำวัคิให้งาม อยู่ในเถรธรรม 10 (คุณธรรมที่ทำให้พระเถระอยู่สำราญในที่ทุกสถาน) อยู่ใน อริยวัฑฒ์ 5 (หลักความเจริญของอารยชน) (เรื่องเดียวกัน :213-280) นอกจากนั้นยังปรากฏอยู่ในมงคลชีวิตอันเป็นมงคลของบุคคลทั่วไป ในมงคลที่ 7 ที่มีความหมายว่า "ความเป็นผู้ฉลาดรู้" คือ ผู้ที่รู้จักเลือกเรียนในสิ่งที่ควรรู้ เป็นผู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมามาก ได้ยินได้ฟังมามาก และเป็นคนช่างสังเกต ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้เป็นต้นทางแห่งปัญญา ทำให้เกิดความรู้สำหรับบริหารงานชีวิต และเป็นกุญแจไขไปสู่ ลาก ยศ สรรเสริญ สุข และทุกสิ่งที่เราปรารถนา (ศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม วัดพระธรรมกาย 2527:71)

พระราชสิทธิมนี (โชคก ป.9) ได้อธิบายว่า "พหูสูต หรือ พหูสูต" มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "พาสัจจะ" แปลว่า ได้ยินได้ฟังมาก เป็นคนคองแก่เรียน ซึ่งพหูสูต นั้นมีอยู่ 3 ประการ คือ

1. ปริยติสุดตะ เป็นพหูสูตเพราะปริยติ หมายความว่า ใครได้ศึกษาเล่าเรียนมามากก็เป็นพหูสูตได้
2. ปฏิบัติสุดตะ เป็นพหูสูตเพราะปฏิบัติ หมายความว่า ใครได้ลงมือปฏิบัติธรรมมากก็จัดเป็นพหูสูตได้
3. ปฏิเวธสุดตะ เป็นพหูสูตเพราะรู้แจ้งแทงตลอด หมายความว่า ใครได้ลงมือปฏิบัติธรรมมามาก จนรู้แจ้งแทงตลอดอริยสัจ 4 แล้ว ผู้นั้นชื่อว่าเป็นพหูสูตเพราะปฏิเวธโดยแท้ (พระราชสิทธิมนี 2511:76)

องค์ประกอบของพหูสูต

พระราชวรมณี (2528:187) ได้อธิบายว่า ความเป็นพหูสูต หรือผู้คองแก่เรียนจะต้องประกอบด้วยองค์ 5 ดังต่อไปนี้

1. พหุสสุตา (ฟังมาก คือ ได้เล่าเรียนสลับฟังไว้มาก)
2. ธตา (จำได้ คือ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำความไว้มั่นยำ)
3. วจสา ปริจิตา (คล่องปาก คือ ท่องบ่น หรือใช้คำพูดอยู่เสมอจนคล่องแคล่ว จัดเจน)
4. มนสาอนุเปกขิตา (เพ่งขึ้นใจ คือ ใส่ใจนึกคิดพิจารณาจนเจเนใจ นึกถึงครั้งใดก็ปรากฏ
เนื้อความสว่างชัด)
5. ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา (ขบได้ด้วยทฤษฎี หรือแทงตลอดคดีด้วยทฤษฎี คือ มีความเข้าใจ
ลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ทั้งในแง่ความหมายและเหตุผล)

ฐานวุทธิ โภกขุ (2529:65-66) ใค้อธิบายองค์ประกอบของพหุสสุตสำหรับนักเรียน
นักศึกษา ฟังปฏิบัติ คือ

1. พหุสสุตา ความตั้งใจฟัง คือ มีนิสัยชอบฟัง ชอบอ่าน ชอบค้นคว้า ยึดหลัก "เรียน
จากครู ดูจากตำรับ สักปาดูระ"
2. ธตา ความตั้งใจจำ คือ มีความจำที่ รู้จักจับสาระสำคัญ จับหลักให้ได้ แล้วจำได้
แม่นยำ
3. วจสา ปริจิตา ความตั้งใจท่อง คือ ต้องฝึกท่องให้คล่องปาก ท่องขึ้นใจ จำได้
คล่องแคล่วจัดเจน ไม่ต้องพลิกตำรา
4. มนสาอนุเปกขิตา ความตั้งใจขบคิด คือ ใส่ใจนึกคิด ตรึกตรองสาวเหตุสาวผลให้
เข้าใจตลอด พิจารณาให้เจนจบ นึกถึงครั้งใดก็เข้าใจปรุโปร่งหมด
5. ทิฏฐิยา สุปฏิวิทธา ความแทงตลอดด้วยปัญญา คือ เข้าใจแจ่มแจ้งทั้งภาคทฤษฎี
และปฏิบัติ ความรู้กับใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้วยการฝึกสมาธิอย่างจริงจัง

องค์ประกอบของพหุสสุต หรือคุณสมบัติของพหุสสุตดังกล่าวนี้ มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก
เล่ม 2 ข้อ 196 เล่ม 6 ข้อ 76 เล่ม 7 ข้อ 503 เล่ม 12 ข้อ 370 เล่ม 13 ข้อ 31 และ
เล่ม 18 ข้อ 373 ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงสั่งสอนพระภิกษุในสมัยพุทธกาลว่า

กุกโรภาสี อุนัง ภิกษุผู้ใจหทัยปรารถนาจะโจทผู้อื่น ฟังพิจารณาอย่างนี้ว่า เราเป็นพหุสสุต
ทรงสุตะ เป็นผู้สั่งสมสุตะหรือหนอ ธรรมเหล่านั้นใด ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่าม
กลาง ไพเราะในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์
สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนั้นเป็นธรรมอันเราสดับมาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดดี
แล้วด้วยปัญญา ธรรมนี้มีแก่เราหรือไม่ ถ้าภิกษุไม่ใช่เป็นพหุสสุต ทรงสุตะ เป็นที่สั่งสมสุตะ
ธรรมเหล่านั้นใดไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด ประกาศ
พรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง ธรรมเห็นปานนี้ไม่เป็น
ธรรมอันเราสดับมาก ทรงไว้คล่องปาก ขึ้นใจ แทงตลอดด้วยปัญญา เข้อย่อมจะมีผู้กล่าวว่า

เขื่อนท่านจงเล่าเรียนปริยัติเสียก่อน เถอย่อมจะมีผู้กล่าวดังนี้ (กรมการศาสนา 2525:298)

หากศึกษาความหมายของพหูสูต และองค์ประกอบของพหูสูตอย่างลุ่มลึกแล้ว พหูสูต มีความหมายกว้างกว่าการฟัง หากแต่หมายรวมถึงการใช้ทักษะภาษาทั้งการฟัง พูด อ่าน เขียน และการคิด เพื่อเป็นเครื่องมือของการเรียนรู้อีกด้วย และหากสังเกตกระบวนการเรียนรู้ของพุทธสาวกในสมัยพุทธกาล กิจกรรมการพัฒนาปัญญาและการเรียนรู้จะต้องประกอบด้วย การรวบรวมสาระความรู้ (สุตมยปัญญา) การคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตมยปัญญา) และการฝึกหัดอบรมตนด้วยการปฏิบัติจริง (ภาวนามยปัญญา) กิจกรรมพัฒนาปัญญาทั้ง 3 ประการนี้ จะต้องเกิดขึ้นเป็นกระบวนการเดียวกันผสมกลมกลืนอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน พร้อมทั้งเสริมด้วยความสนใจใฝ่รู้ (ฉันทะ) ความเชื่อและความมั่นใจที่มีเหตุผล (ศรัทธา) จนสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (สมณอมรวิวัฒน์ สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม 2529)

ลักษณะความรู้ที่สมบูรณ์ของพหูสูต

ฐานพหูโฆ ภิกขุ (2529:65) ได้เสนอลักษณะความรู้ที่สมบูรณ์ของพหูสูต ประกอบด้วยลักษณะ 4 ประการดังนี้

1. รู้ลึก หมายถึง รู้เรื่องราวสาวไปหาเหตุในอดีตได้ลึกซึ้งถึงความเป็นมา เช่น แพทย์ เมื่อเห็นอาการของคนป่วย ก็บอกได้ว่าเป็นโรคอะไร รู้ไปถึงว่าที่เป็นโรคนี้อเพราะเหตุใด
2. ครอบรอบ หมายถึง ช่างสังเกต รู้สิ่งต่าง ๆ รอบตัว ความเป็นไปของเหตุการณ์ต่าง ๆ รอบตัว สิ่งที่ต้องรู้ต้องรู้
3. รู้กว้าง หมายถึง ความรู้ที่รู้แต่ละอย่างก็รู้อย่างละเอียด รู้ถึงความเกี่ยวข้องของสิ่งนั้นกับสิ่งอื่น ๆ คล้ายรู้รอบแต่เก็บรายละเอียดมากขึ้น
4. รู้ไกล หมายถึง มองการณ์ไกล รู้ถึงผลที่จะตามมาในอนาคต รู้สภาพดินฟ้าอากาศ รู้พฤติกรรมของบุคคล

ลักษณะผู้ที่เป็นพหูสูตไม่ได้

ลักษณะผู้ที่เป็นพหูสูตไม่ได้นี้ ศูนย์พุทธจักรปฏิบัติธรรม วัดพระธรรมกาย (2527:72) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นผู้ที่มีลักษณะดังต่อไปนี้

1. คนราคจริต คือ คนขี้โอ้อ บ้ายอ เจ้าแง่แสบงอน รักสวยรักงาม พิถีพิถันจนเกิน

เหตุ มัวแต่งอน มัวแต่แต่งตัวไม่มีเวลาท่งบ่น ค้นคว้าหาความรู้ พวกนี้แก้โดยให้หมั่นนึกถึงความตาย พิจารณาซากศพห่อสุกะเนื่อง ๆ

2. คนโทสจริต คือคนขี้โมโห ฉุนเฉียว โกรธง่าย ผูกพยาบาทมาก มัวแต่คิดโกรธแค้นจนไม่มีเวลาไตร่ตรอง พวกนี้แก้โดยให้หมั่นรักษาศีล และแผ่เมตตาเป็นประจำ

3. คนโมหจริต คือ คนสะเพร่า ขี้ลืม มักร่าง ทำอะไรไม่พยายามเอาดี สักแต่ให้เสร็จ สติไม่มั่นคง ใจกระด้างในการกุศล สงสัยในพระรัตนตรัยว่า มีคุณจริงหรือไม่ พวกนี้แก้โดยให้หมั่นฝึกสมาธิอยู่เสมอ

4. คนขี้ขลาด คือ พวกขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่กล้าลงมือทำอะไร กลัวถูกติคอยแต่จะเป็นผู้ตาม ไม่มีความคิดริเริ่ม พวกนี้ให้คบกับคนมาตรฐาน คือ คนบัณฑิต

5. คนหนักในอามิส คือ พวกบ้าสมบัติ ติค่าทรัพย์มากกว่าค่าความรู้ ทำให้ไม่ชวนช่วยในการแสวงหาปัญญาเท่าที่ควร

6. คนจับจด คือ พวกทำอะไรเหยาะแหยะไม่เอาจริง

7. นักเลงสุรา คือ พวกขี้เมาขาดสติ หมดหนทางที่จะเรียนรู้

8. คนที่มันส์เหมือนเด็ก คือ พวกชอบเอกเกริกสนุกเฮฮาจนเกินเหตุ ไม่มีควมรับผิดชอบ

วิธีฝึกตนให้เป็นพหูสูต

ฐานวุฑโฒ ภิกขุ (2529:67) ได้กล่าวถึงวิธีฝึกตนให้เป็นพหูสูตว่า มีอยู่ 5 ประการ ซึ่งนักเรียน นักศึกษาพึงมีหลักในการปฏิบัติให้เป็นพหูสูตได้ดังนี้

1. ฉลาดเลือกเรียนแต่สิ่งที่ควร
2. ตั้งใจเรียนอย่างเต็มความสามารถ
3. หาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ
4. หาความรู้ทางธรรมควบคู่กันไปกับความรู้ทางโลกด้วย
5. ทรงจำไว้เป็นอันดี พร้อมทั้งจะนำความรู้ไปใช้ได้ทันที

กระบวนการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักพหูสูต

สุนน อมรวิวัฒน์ (สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม 2529) กล่าวเพิ่มเติมว่า การฝึกทักษะภาษาไทยในระดับประถมศึกษา เริ่มต้นด้วยกิจกรรมการพัฒนา สุตมยปัญญา ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลัก

พหุสุต อันมีองค์ประกอบและขั้นตอนที่เหมาะสมยิ่งเพราะประกอบด้วยการสร้างศรัทธาต่อการเรียน การฝึกหัด-ฝึกปรือ-ฝึกฝน ให้เชี่ยวชาญและคล่องแคล่ว ผู้เรียนต้องได้รับการฝึกให้รู้จักคิดจำแนกแยกแยะ คิด เชื่อมโยงสัมพันธ์ และคิดสรุปหลักการ (โยนิโสมนสิการ)

เพื่อสามารถจับหลักการและกฎเกณฑ์ของสาระความรู้ และการใช้ทักษะภาษาสำหรับสาระเรื่องนั้น ๆ ได้ ผลของการฝึกทักษะตามหลักพหุสุตนี้จึงครอบคลุมทั้งในด้านเจตคติต่อการเรียนรู้ทักษะและความสามารถในการใช้ภาษา ความเข้าใจแจ่มแจ้งชัดเจนในเนื้อหาสาระความรู้

การจัดกระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนเป็นผู้คงแก่เรียน (a learned person) หากยึดแนวทางพุทธวิธีแล้วจะต้องสร้างเจตคติที่ดีก่อนแล้วจึงฝึกทักษะที่เป็นเครื่องมือของการรวบรวมข่าวสารข้อมูล ต่อจากนั้นจึงนำข่าวสารที่ได้มานี้มาคิดทำความเข้าใจ จัดประเด็นให้ถูกต้องชัดเจนจนเกิดเป็นความรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้

ถ้าระดับความรู้ของบุคคล ซึ่งพระพุทธศาสนาได้จำแนกไว้ตามลำดับการพัฒนาปัญญา คือ สัญญา (การกำหนดให้หมายรู้) ทิฏฐิ (ความเข้าใจในเหตุผลจึงเกิดความเห็น) และญาณ (ความหยั่งรู้) มาพิจารณาประกอบด้วย จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้ตามนัยของพระพุทธศาสนา มิได้หยุดอยู่แต่การใช้ทักษะภาษารวบรวมข่าวสารข้อมูลเท่านั้น หากเน้นวิธีการคิด และทำความเข้าใจ และการฝึกปฏิบัติจนรู้แจ้งอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้ที่แท้จะต้องก้าวเกิน Comprehension ไปสู่ interpretation → problem-solving → insight และ enlightenment ตามความสามารถของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกัน

จากสาระความรู้เกี่ยวกับพหุสุตดังกล่าว สุนน อมรวิวัฒน์ จึงเสนอกระบวนการเรียนการสอนตามหลักพหุสุต ซึ่งมี 3 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การสร้างศรัทธา

- 1.1 การจัดบรรยากาศของชั้นเรียนให้เหมาะสม
- 1.2 บุคลิกภาพของครูและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับศิษย์
- 1.3 การเสนอสิ่งเร้าและสร้างแรงจูงใจใฝ่รู้

2. การฝึกทักษะภาษาตามหลักพหุสุต

- 2.1 การฝึกหัดฟัง พูด อ่าน เขียน (พหุสุตตา = learning and practices)

- 2.2 การฝึกปรือ เพื่อจับประเด็นสาระและจดจำ (ธตา =doing exercise and memorizing)
- 2.3 การฝึกฝน ฝึกการใช้ภาษาให้แคล่วคล่องจัดเจน (วจสา ปริจิตา= drill)
- 2.4 การฝึกคิดพิจารณาจนเข้าใจแจ่มแจ้ง (มนสาณูปะกัชิตา = Comprehension and interpretation)
- 2.4.1 คิดจำแนกแยกแยะ
- 2.4.2 คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์
- 2.4.3 คิดสรุปหลักการ
- 2.5 การฝึกสรุปรวมสาระความรู้เป็นหลักการด้วยความเข้าใจแจ่มแจ้งและนำไปใช้ได้จริง (ทิฏฐิยา สุปฎิวิธชา = conclusion and application) (ชั้นการสอนที่ 2.4 และ 2.5 ผสมกลมกลืนมาก แต่ชั้นที่ 2.4 เป็นการฝึกคิด ส่วนชั้นที่ 2.5 เป็นการสรุปและนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน)

3. การมองเห็นและการประเมินของกัลยาณมิตร

- 3.1 การวัดและประเมินตนเอง
- 3.2 การวัดและประเมินโดยเพื่อนนักเรียน
- 3.3 การวัดและประเมินโดยครูผู้สอน
- 3.4 การซ่อมเสริมและช่วยเหลือกันฉันกัลยาณมิตร

กล่าวโดยสรุป การสอนทักษะภาษาไทยตามหลักพุทธ เน้นการสร้างศรัทธาที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน เน้นการฝึกหัด ฝึกปรือ และฝึกฝน เน้นการฝึกคิดอย่างถูกต้องแยกคายและเน้นการนำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน

ความสัมพันธ์ของการเรียนการสอนตามหลักพุทธกับวิชาการด้านอื่น ๆ

กระบวนการเรียนการสอนภาษาไทยตามหลักพุทธมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับหลักวิชาการด้านต่าง ๆ ดังจะกล่าวไว้ดังนี้ คือ

การสร้างศรัทธากับเจตคติ

พระราชวรมณี (2529:43-396) ได้อธิบายเกี่ยวกับศรัทธาไว้ว่า

ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในใจในปัญญา คุณธรรมและความเพียรพยายามของมนุษย์

ซึ่งทำให้เข้าถึงความจริง ความดีงามสูงสุดได้ตามกฎธรรมแห่งเหตุผล

ศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นในความจริง ความดีงาม และกฎธรรมแห่งเหตุผล ความเชื่อมั่นแสดงออกด้วยความเลื่อมใส อันหยั่งลงมั่นด้วยปัญญา แน่วแน่มั่นคงไม่มีทางผันแปร เพราะเกิดจากญาณ คือความรู้ความเข้าใจ

ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความซาบซึ้ง ไม่ใช่ความรู้ แต่อาจเป็นทางเสื่อนำไปสู่ความรู้ได้ มีลักษณะเป็นการยอมรับความรู้ของผู้อื่น ผูกความไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น ยอมรับฟังและอาศัยความรู้ของผู้อื่น หรือแหล่งความรู้นั้นเป็นเครื่องชี้แนะตน

ศรัทธา คือ ความเชื่อ ความมั่นใจ เพราะได้พิจารณาไตร่ตรอง มองเห็นเหตุผลด้วยปัญญาแล้วมี 3 ด้าน

1. ความเชื่อ ความมั่นใจในพระพุทธเจ้าในฐานะที่เป็นบุคคลต้นแบบซึ่งยืนยันถึงวิสัยความสามารถของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความจริง และมีความดีสูงสุดได้ด้วยสติปัญญา และความเพียรพยายามของมนุษย์เอง

2. มั่นใจในธรรม ทั้งความจริง ความดีงาม ธรรมเป็นสภาวะดำรงอยู่หรือเป็นไปตามธรรมชาติของมันเอง เป็นกฎเกณฑ์แน่นอน คือ นิยามแห่งเหตุและผล เป็นกลางเที่ยงธรรมต่อทุกคน

3. ความเชื่อในสงฆ์ มนุษย์สามารถบรรลุความจริง ความดีงามสูงสุดได้อย่างบุคคลต้นแบบ

ทั้งนี้เราจะสามารถพอสรุปศรัทธาได้ว่า มีความมั่นใจว่ามีความรู้ที่จริง มีความเชื่อว่าจะมีธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสนั้นเป็นจริง ดีงามจริง และเชื่อมั่นว่า พระสงฆ์และมนุษย์สามารถบรรลุถึงความจริง ความดีงามได้ด้วยการปฏิบัติตามพระพุทธเจ้าผู้เป็นต้นแบบมีจริง

กู๊ด (Good 1973:48) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นการสนับสนุน หรือคัดค้านสถานการณ์บางอย่าง บุคคลหรือสิ่งใด ๆ เช่น รักเกลียด หรือกลัว หรือไม่พอใจมากน้อยเพียงใดต่อสิ่งนั้น ๆ

นิวคอมบ์ (Newcomb 1954:128) กล่าวว่า เจตคติ เป็นความรู้สึกเอนเอียงของจิตใจที่มีต่อประสบการณ์ที่คนเราได้รับ อาจจะมีมากหรือน้อยก็ได้ โดยแสดงออกทางพฤติกรรมใน 3 ลักษณะคือ การแสดงออกในลักษณะพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ อดยากปฏิบัติ เรียกว่าพฤติกรรมเช่น

นี้ว่า เจตคติเชิงนิมิต (Positive attitude) อีกลักษณะเป็นการแสดงออกทางตรงข้าม คือ ไม่พึงพอใจ ไม่ชอบ ไม่เห็นด้วย เบื่อหน่าย ซิงซัง เรียกพฤติกรรมเช่นนี้ว่า เจตคติเชิงนิเสธ (Negative attitude) ส่วนเจตคติอีกแบบหนึ่ง ได้แก่ การรู้สึกเฉย ๆ ไม่รู้สึกชอบหรือเกลียด เรียกพฤติกรรมเช่นนี้ว่าเจตคติเป็นกลาง (Neutral) ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับคำกล่าวของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ บุญยิ่ง เจริญยิ่ง (2518:3) ที่กล่าวว่า เจตคติ เป็นความรู้สึกที่แสดงออกอย่างมั่นคงต่อบุคคล หรือสถานการณ์ใด ๆ ซึ่งอาจเป็นไปในทางที่ดี (Positive) ชัดแจ้ง (Negative) หรือเป็นกลาง (Neutral) ก็ได้ ซึ่งเป็นผลของการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะที่ดี หรือเลวของบุคคล หรือสถานการณ์นั้น ๆ

จากความหมายของศรัทธาและเจตคติที่กล่าวมาข้างต้น สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของศรัทธากับเจตคติได้ว่า เป็นลักษณะความรู้สึกนึกคิดของจิตใจที่แสดงออกต่อบุคคลหรือสถานการณ์ต่าง ๆ โดยมีพื้นฐานจากประสบการณ์การเรียนรู้ที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ พร้อมทั้งจะแสดงออกในลักษณะการยอมรับ ปฏิบัติตาม ชัดแจ้ง หรือเป็นกลางก็ได้ และในหลักของศรัทธานั้นมีลักษณะของพฤติกรรมที่แสดงออกทางด้านการยอมรับ เห็นด้วย และปฏิบัติตามเป็นหลักใหญ่

โยนิโสมนสิการกับพัฒนาการทางความคิดและกระบวนการวิทยาศาสตร์

พระราชวรมณี (2529:669-670) ได้อธิบายความหมายของโยนิโสมนสิการ ว่า ประกอบด้วยคำว่า โยนิโส กับ มนสิการ โยนิโส มาจาก โยนิ แปลว่า เหตุต้นเค้า แหล่งเกิด ปัญญา อุบาย วิธีทาง ส่วน มนสิการ แปลว่า การทำในใจ การคิดคำนึง นึกถึง ใส่ใจ พิจารณา เมื่อรวมเข้าเป็น โยนิโสมนสิการ จึงแปลสั้น ๆ กันมาว่า การทำในใจโดยแยบคาย

วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ การนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติธรรมจนถึงที่สุดทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง ซึ่งเป็นโยนิโสมนสิการที่มุ่งสกัดหรือกำจัดอวิชชาโดยตรงแบบหนึ่ง และโยนิโสมนสิการที่ใช้เป็นข้อปฏิบัติขั้นต้น ซึ่งมุ่งเตรียมพื้นฐานการพัฒนาตนเองในด้านคุณธรรมให้เป็นผู้พร้อมสำหรับการปฏิบัติขั้นสูงขึ้นไป ซึ่งเป็นโยนิโสมนสิการที่มุ่งเพื่อสกัดหรือบรรเทาตัดหา และวิธีโยนิโสมนสิการเท่าที่พบในบาลี พอประมวลได้ 10 วิธี ดังที่ สุนทรอมรวิวัฒน์ (2528:71-74) ได้สรุปรวมไว้ คือ

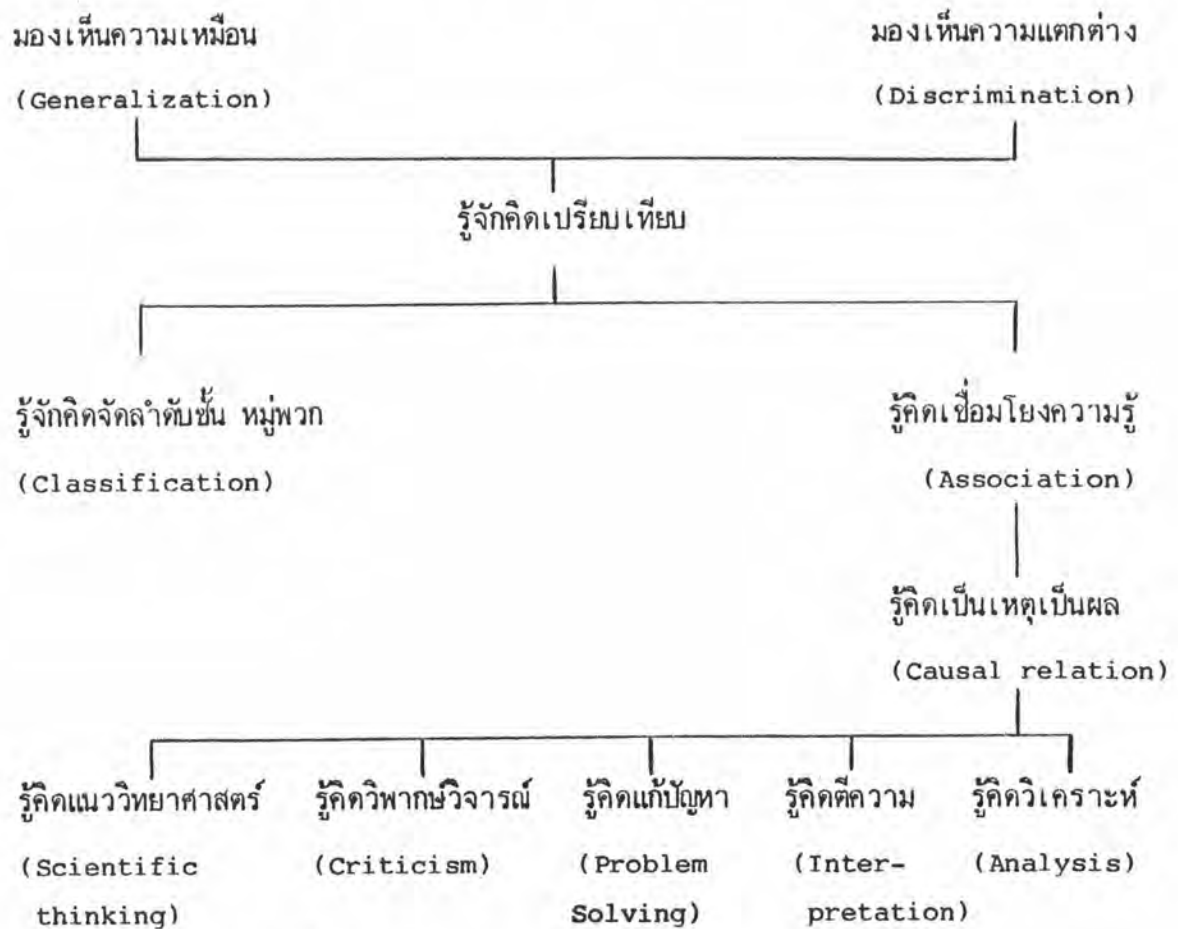
1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นวิธีคิดด้วยการค้นหาสาเหตุ และปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา

2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ วิธีคิดแบบนี้มีใช้เพียงแต่จำแนกแจกแจงแยกแยะไปอย่างเดียวนั้น แต่มีการจัดประเภท หมวดหมู่ไปพร้อมกันอย่างมีหลักเกณฑ์ หรือเรียกว่า วิธีคิดแบบวิเคราะห์
3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันความเป็นไปของธรรมชาติ และความเป็นปกติธรรมดาของสภาวะทั้งหลาย สามารถสรุปความเป็นไปได้ของสภาวะเหล่านั้น
4. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือคิดแบบแก้ปัญหา เป็นวิธีคิดแบบหลักอย่างหนึ่งซึ่งสามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด
5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คือ การคิดพิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม (หลักการ) กับอรรถ (ความมุ่งหมาย)
6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก วิธีคิดแบบนี้เป็นวิธีคิดที่ใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหา และการปฏิบัติได้เป็นอย่างดี มองสิ่งทั้งหลายตามที่เป็นจริงทุกแง่ทุกด้าน มองในแง่ที่เป็นส่วนดี น่าพอใจ ส่วนเสีย โทษ ข้อบกพร่อง และทางออกภาวะหลุดรอดปลอดภัย
7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้ - คุณค่าเทียม เป็นการคิดถึงคุณค่าหรือประโยชน์ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง หรือเป็นเพียงประโยชน์ที่พอกเสริมโดยมีตัวตนเป็นเครื่องวัด เป็นการพิจารณาอย่างใช้ปัญญาใคร่ครอง
8. วิธีคิดแบบอุปมาอุปไมยเจ้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดในแนวสัจกถัน หรือบรรเทาและขัดเกลาคัดค้นหา หลักการทั่วไปของวิธีคิดแบบนี้คือ เหตุการณ์อย่างเดียวกัน แต่บุคคลที่ประสบหรือรับรู้ต่างกัน อาจมองเห็นและคิดนึกปรุงแต่งไปคนละอย่าง สุดแต่โครงสร้าง แนวทางความเคยชินต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องปรุงของจิต คือ สังขารที่ผู้นั้นได้สั่งสมไว้
9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน หมายถึง การใช้ความคิดและเนื้อหาของความคิดที่สติระลึกรู้กำหนดอยู่ เป็นการคิดในแนวทางของความรู้ หรือคิดด้วยอำนาจของปัญญา สามารถฝึกอบรมจิตให้เกี่ยวข้องรับรู้ในภารกิจที่กำลังกระทำอยู่ในปัจจุบัน
10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท เป็นวิธีคิดที่เชื่อมโยงกับการพูด การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะออกให้เห็นแต่ละแ่งแต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน

พัฒนาการทางความคิด

ศรีเรือน แก้วกังวาล กล่าวว่า พัฒนาการทางความคิดของเด็กวัยประถมศึกษา (อายุ 7-12 ปี) เมื่อเด็กมีความคิดเจริญขึ้นถึงขั้นที่เห็นความเหมือน และความแตกต่างในเวลาเดียว

กัน (อายุประมาณ 7 ขวบ) เด็กจะรู้จักคิดเปรียบเทียบวัตถุที่เด็กได้พบเห็น และเหตุการณ์ง่าย ๆ การรู้จักเช่นนี้เพิ่มพูนทักษะและประสิทธิภาพในการคิดเชื่อมโยงความรู้ (Associative thinking) การคิดเป็นเหตุเป็นผล การรู้จักแยกแยะ จัดลำดับชั้นหมวดหมู่ และนำไปสู่วิธีคิดแบบต่าง ๆ ดังแสดงให้เห็นกระบวนพัฒนาการทางความคิดได้ดังนี้

(ศรีเรือน แก้วกังวาล, 2525:188)

Piaget 1973 (อ้างถึงใน วรณา สุทธิวิจิตร 2527:32) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของเด็กวัย 7-12 ปี เป็นวัยที่คิดด้วยรูปธรรม (The Concrete Operational Period) ซึ่งลักษณะความคิดของเด็กในขั้นนี้สรุปได้ดังนี้ คือ

1. ความสามารถการรวมเข้าด้วยกัน (Combinative or Closure) เป็นการจัดสิ่งต่าง ๆ รวมเข้าด้วยกันเป็นองค์ประกอบใหม่ เช่น $3 + 2 = 5$
2. ความสามารถในการทวนกลับ (Reversibility) เป็นความสามารถย้อนกลับไปสู่จุดเริ่มต้นแล้วกลับมาสู่จุดจบ หรือจุดสุดท้ายได้ เช่น $3 + 2 = 5 \rightarrow 5 - 3 = 2$

3. ความสามารถในการเชื่อมความสัมพันธ์ (Associativity) เป็นการปฏิบัติการที่ใช้วิธีต่าง ๆ กัน ในการรวมเข้าด้วยกันเป็นองค์ประกอบใหม่ เช่น $(3 + 4) + 1 = 3 + (4 + 1)$

4. ความเป็นเอกลักษณ์ (Identity) เป็นการรวมส่วนประกอบอันใดอันหนึ่งเข้ากับส่วนประกอบที่ตรงกันข้าม แล้วมีค่าเป็นศูนย์ เช่น $3 - 3 = 0$

5. ความสามารถในการจำแนกประเภท (Classification) เป็นความสามารถที่แบ่ง หรือจัดสิ่งแวล้อมออกเป็นประเภท

6. ความสามารถคิดอย่างมีเหตุผล (Ability to reason logically) เป็นการคิดหาเหตุผลในแบบตรรกศาสตร์ มีชั้นการคิดอย่างมีเหตุผลในการแก้ปัญหาที่มองเห็นและจับต้องได้

จากพัฒนาการทางความคิดสติปัญญาของ เพียเจท์ ที่กล่าวถึง เด็กในระดับประถมศึกษาวัย 7-12 ปี สามารถมีขั้นพัฒนาการทางความคิดที่เกี่ยวข้องกับการคิดแบบโยนิโสมนติการ 3 วิธี คือ วิธีคิดอย่างสัมพันธ์ วิธีคิดโดยเหตุผล และวิธีคิดจำแนกแยกแยะ (วรรณ สฤติวิจิตร 2527: 45) และจากกระบวนพัฒนาการทางความคิดของ ศรีเรื่อน แก้วกังวาล แสดงให้เห็นว่า การคิดเชื่อมโยงความรู้ (คิดเชื่อมโยงสัมพันธ์) เป็นการคิดพื้นฐานที่จะนำไปสู่การคิดเป็นเหตุเป็นผล คิดแนววิทยาศาสตร์ คิดวิพากษ์วิจารณ์ คิดแก้ปัญหา คิดตีความ และคิดวิเคราะห์ตามลำดับ ซึ่งน่าจะนำการคิดเชื่อมโยงความรู้นี้มาฝึกปฏิบัติให้แก่ักเรียนในระดับประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์

กระบวนการวิทยาศาสตร์ มีทักษะที่จะนำไปสู่กระบวนการทักษะทางวิทยาศาสตร์ 13 ทักษะ ซึ่งเป็นการค้นพบของสมาคม AAAS. (The American Association for the Advancement of Science) แบ่งเป็นทักษะขั้นต้น และทักษะขั้นสูงดังต่อไปนี้ (อ้างถึงใน ดวงจิต สุขสุเมฆ 2528:11-18)

ก. ทักษะขั้นต้น (Basic Skills)

1. การสังเกต (Observation)
2. การวัด (Measurement)
3. การจำแนกประเภท (Classification)

4. การหาความสัมพันธ์ระหว่างมิติกับมิติ และมิติกับเวลา (Space/Space Relationship and Space/Time Relationship)
5. การคำนวณ (Using Number)
6. การจัดกระทำข้อมูลและการสื่อความหมาย (Organizing Data and Communication)
7. การลงความคิดเห็นจากข้อมูล (Infering)
8. การพยากรณ์ (Prediction)
- ข. ทักษะขั้นสูง (Integrated Skills)
 9. การตั้งสมมติฐาน (Formulating Hypothesis)
 10. การกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการ (Defining Operationally)
 11. การกำหนดและควบคุมตัวแปร (Independent and Controlling Variables)
 12. การทดลอง (Experimenting)
 13. การตีความหมายข้อมูลและการลงสรุปข้อมูล (Interpreting and Concluding)

จากทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทั้ง 13 ทักษะที่กล่าวมา มีอยู่ 3 ทักษะที่สัมพันธ์กับ โยนิโสมนสิการ คือ ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการหาความสัมพันธ์ และทักษะการตีความหมายข้อมูลและการลงสรุปข้อมูล

กัลยาณมิตรกับการทำสังคัมมิตี

พระราชวรภุมณี (2529:623) ได้ให้ความหมายของกัลยาณมิตรว่า หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง

ในกระบวนการพัฒนาปัญญา ความมีกัลยาณมิตรจัดว่าเป็นระดับความเจริญปัญญาในขั้นศรัทธา ส่วนในระบบการศึกษาอบรม ความมีกัลยาณมิตรควรมีความหมายครอบคลุมทั้งตัวบุคคลผู้อบรมสั่งสอน เช่น พ่อแม่ ครู อาจารย์ เป็นต้น ทั้งคุณสมบัติของผู้สอน ทั้งหลักการ วิธีการ อุปกรณ์ อุปายต่าง ๆ ในการสอน และการจัดดำเนินการต่าง ๆ ทุกอย่างที่มีหน้าที่ให้การศึกษา

จะถึงจัดทำ เพื่อให้การศึกษาอบรมได้ผลดี ตลอดจนหนังสือ สื่อมวลชน บุคคลตัวอย่าง เช่น มหาบุรุษ หรือผู้ประสบความสำเร็จโดยธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั้งหลายที่ตึงาม เป็นประโยชน์เท่าที่จะเป็นองค์ประกอบภายนอกในกระบวนการพัฒนามาปัญญาอันได้ (พระราชวรรมณี (2529:623))

กัลยาณมิตรธรรม 7 (องค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดี หรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความดีงาม และความเจริญ) ประกอบด้วยลักษณะ 7 ประการ คือ

1. บีโย นำรัก คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนใจผู้เรียนให้อยากเข้าไปปรึกษาไตร่ถาม
2. ครู นำเคารพ คือ มีความประพฤติสมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจเป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย
3. ภาวนีโย นำเจริญใจ คือ มีความรู้จริง ทางภูมิปัญญาแท้จริง และเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ศิษย์เอ๋ยอ้าง และรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง มั่นใจและภาคภูมิใจ
4. วัตถุประสงค์ให้ได้ผล คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วณิกขโม ทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม แม้จุกจิก ตลอดจนคำล่วงเกิน และคำตักเตือนวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทน ฟังได้ เมื่อเบื่อน่าย ไม่เสียอารมณ์
6. คัมภีร์จะ กะดัง กัดดา แดงเรื่องล้าลึกได้ คือ กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งซับซ้อนให้เข้าใจได้ และสอนศิษย์ให้ได้ เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
7. โน จัญฐาเนนิโยชะเย ไม่ชักนำในอสุรา คือ ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย หรือเรื่องเหลวไหลไม่สมควร (พระราชวรรมณี 2529:632)

จะเห็นได้ว่าคุณธรรมต่าง ๆ ในพุทธศาสนานั้น ครูสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างคุณสมบัติของครูที่ดีได้ เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครูกับศิษย์ และระหว่างศิษย์กับศิษย์ ย่อมจะทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรให้แก่กันและกันได้อย่างสมบูรณ์

สังคมมิติ คือ "เครื่องมือที่ใช้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม หรือในกลุ่มว่ามีปฏิริยาโต้ตอบกันในลักษณะใด เช่น สามัคคีกลมเกลียวเป็นกลุ่มใหญ่ หรือแตกแยกเป็นกลุ่มย่อย สมาชิกแต่ละคน ได้รับการยอมรับในกลุ่มมากน้อยเพียงใด ฯลฯ" (กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ 2527:184)

ในการทำสังคมมิติมีจุดมุ่งหมายเพื่อทราบความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม โดยสามารถอธิบายลักษณะ ความสัมพันธ์ออกเป็น 2 ประการคือ

1. ลักษณะของกลุ่ม เช่น มีลักษณะเป็นกลุ่มใหญ่กลุ่มเดียว หรือกลุ่มใหญ่แบ่งออกเป็นหลายกลุ่มย่อย ฯลฯ
2. บทบาทของสมาชิก เช่น บุคคลที่เพื่อนชอบมากที่สุด บุคคลที่เพื่อนไม่ชอบ บุคคลที่แยกตนเองออกจากกลุ่ม ฯลฯ

ดังนั้นในการทำสังคมมิติ ควรทราบถึงความหมายของคำศัพท์ที่ใช้เพื่อสามารถที่จะแปลความหมาย หรือวิเคราะห์แผนผังของสังคมมิติได้ ดังนี้

1. Sociometric Question หรือ Sociometric Criterion คือคำถามหรือสถานการณ์ที่ผู้ทำสังคมมิติกำหนดขึ้นมา เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มเลือกบุคคลบางคนในกลุ่ม
2. Sociogram คือ แผนผังสังคมมิติซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลในกลุ่ม
3. Sociometric Clique หรือ Subgroup คือ กลุ่มย่อย ๆ ในกลุ่มใหญ่ ซึ่งอาจมีหลายกลุ่ม กลุ่มย่อยที่เล็กที่สุด อาจมีสมาชิกเพียง 2 คนก็ได้
4. Mutual Choice คือ การที่บุคคล 2 คน ต่างเลือกซึ่งกันและกัน อาจเป็นอันคับเดียวกัน หรือคนละอันคับก็ได้
5. Star หรือ Leader คือ บุคคลที่ได้รับเลือกจากสมาชิกในกลุ่มมากที่สุด
6. Rejectee คือ บุคคลที่ไม่ได้รับเลือกจากกลุ่มเลย เพราะเป็นที่รังเกียจของสมาชิกในกลุ่ม แต่บุคคลนั้นยังเลือกสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม
7. Isolate คือ บุคคลที่แยกตัวออกจากกลุ่มอยู่โดดเดี่ยวโดยไม่ได้รับเลือกจากสมาชิกในกลุ่มและบุคคลนั้นก็ไม่ได้เลือกสมาชิกในกลุ่มด้วย
8. Neglectee คือ บุคคลที่ได้รับเลือกจากกลุ่มเพียงเล็กน้อย และบุคคลนั้นมักอยู่ห่างไกลจากสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม
9. Sociometric Cleavage คือ การขาดการเลือกซึ่งกันและกัน ระหว่างบุคคล 2 คน หรือมากกว่า 2 คนขึ้นไปของกลุ่มย่อย

10. Sociometric Structure คือ โครงสร้างทางสังคมมิติที่แสดงแบบแผนของการเลือกในระหว่างสมาชิกของกลุ่ม โดยเน้นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกันของแต่ละคน

11. Sociometric Test คือ วิธีการทดสอบเพื่อวัดโครงสร้างทางสังคมมิติ

12. Sociometric Score คือ จำนวนครั้ง หรือคะแนนที่แต่ละบุคคลได้รับเลือกจากสมาชิกในกลุ่ม

13. Sociometric Status คือ สถานภาพของบุคคลในกลุ่ม เช่น Star, Rejected, Isolate, Neglectee ฯลฯ (กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ 2527:187-189)

จะเห็นได้ว่าความเป็นกัลยาณมิตรในทางพระพุทธศาสนา กับการทำสังคมมิติ มีความสัมพันธ์กันอย่างเห็นได้ชัดชัดเจน คือ ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นคุณสมบัติของคนดี ทำให้เป็นที่รักของบุคคลทั่วไป ดังนั้น หากบุคคลในกลุ่มมีลักษณะของการเป็นกัลยาณมิตรดังที่กล่าวมาข้างต้น ก็จะส่งผลให้การทำสังคมมิติได้ทราบถึงสัมพันธภาพอันดีของคนในกลุ่ม และในลักษณะตรงข้าม หากสังคมใดขาดบุคคลซึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกันแล้ว การทำสังคมมิติก็จะพบกลุ่มบุคคลย่อย ๆ หลายกลุ่มในกลุ่มใหญ่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่น่าต้องการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การทำสังคมมิติทำให้ทราบสัมพันธภาพของบุคคลในกลุ่มเป็นเช่นไร เมื่อทราบลักษณะของกลุ่มหรือบุคคลแล้ว สามารถนำหลักของความเป็นกัลยาณมิตร ไปปลูกฝังให้เกิดขึ้นเป็นลักษณะนิสัยของบุคคลในกลุ่มอันเป็นแนวทางที่จะช่วยให้กลุ่มมีสัมพันธภาพดี

คุณประโยชน์ของการเรียนการสอนตามหลักพุทธสูตร

ดังที่กล่าวมาแล้วว่าการสอนภาษาไทยตามหลักพุทธสูตร ครอบคลุมทั้งในด้านทักษะ ความรู้ เจตคติ ตลอดจนมีหลักการที่สอดคล้องกับพัฒนาการทางความคิดของเพ็ญเจท์ และสอดคล้องกับทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์ ฉะนั้นการเรียนการสอนตามหลักพุทธสูตรจึงมีคุณลักษณะที่เป็นประโยชน์ 4 ประการ ดังที่ สุมน อมรวิวัฒน์ (สัมภาษณ์, 1 กรกฎาคม 2529) ได้กล่าวไว้ คือ

1. สอดคล้องกับหลักการสอนสมัยใหม่
2. เน้นการคิดและการสื่อความหมาย ทั้งในด้านการเป็นผู้ส่งสาร และเป็นผู้รับสาร
3. พุทธสูตรเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นของคนยุคปัจจุบัน
4. ช่วยแก้ปัญหาทางการสอนภาษาไทยที่เด็กมีผลสัมฤทธิ์ต่ำ ขาดความแม่นยำทาง

ภาษา

ฐานวุฒโฒ ภิกขุ (2529:67) ได้กล่าวถึงคุณประโยชน์ของการเรียนการสอนที่ทำให้
นักเรียนเป็นพหูสูต ว่า มีคุณประโยชน์ 8 ประการคือ

1. ทำให้เป็นที่พึ่งของตนเองได้
2. ทำให้ได้ความเป็นผู้นำ
3. ทำให้แกลั้วกล้างอาจในทุที่ทุกสถาน
4. ทำให้บริบูรณ์ด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สุข
5. ทำให้ได้รับคำชมเชย ได้รับความยกย่องเกรงใจ
6. ไม่มีใครแย้งชิงได้ เป็นสหชาติปัญญาคิดตัวข้ามภพข้ามชาติไป
7. เป็นพื้นฐานของศิลปและความสามารถอื่น ๆ ต่อไป
8. ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้โดยง่าย

นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นเพิ่มเติมว่า การเรียนการสอนตามหลักพหูสูตนี้
สามารถทำให้ผู้เรียนได้รับคุณประโยชน์ในด้านอื่น ๆ อีก ดังนี้

1. ทำให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น
2. ทำให้เป็นที่รักใคร่ของบุคคลทั่วไป
3. ทำให้มีเจตคติที่ดีต่อครู เพื่อนนักเรียน และวิชาที่เรียน
4. ทำให้เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจ
5. ทำให้เป็นผู้มีสุขภาพจิตดี

จากข้อมูลดังกล่าวมาแล้วทั้งหมดแสดงให้เห็นว่า ผลการเรียนในกลุ่มทักษะวิชาภาษาไทย
ไทยมีผลไม่เป็นที่น่าพอใจ ตามการประเมินคุณภาพนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ของกองวิชาการ
สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก เพราะวิชาภาษา
ไทยนั้นจัดว่าเป็นวิชาที่มีความสำคัญที่จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาหาความรู้ในสรรพวิชาสาขาอื่น ๆ
ทั้งในและนอกโรงเรียน จึงเห็นว่าการศึกษาวิธีการสอนวิชาภาษาไทยใหม่ ๆ เพื่อที่จะ
ช่วยให้การเรียนการสอนวิชานี้ได้บรรลุจุดมุ่งหมายมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นแนวทางที่สามารถช่วย
ให้คุณภาพของนักเรียนระดับประถมศึกษา มีผลเป็นที่น่าพอใจมากกว่าในปัจจุบันนี้ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่
กระบวนการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยตามหลักพหูสูต โดยวิธีของ สุมน อมรวิวัฒน์ มีลำดับขั้น
ตอนที่น่าสนใจและมีความเหมาะสมที่น่าจะนำมาทดลองสอนวิชาภาษาไทยในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ทั้งนี้ก็เพราะว่า วิธีสอนตามแนวนี้นำหลักการทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ที่มีความสอดคล้องกับทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และทฤษฎีพัฒนาการทางความคิดของเพียเจท์ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ตลอดทั้งมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตไทยที่มีพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเป็นอย่างยิ่ง